The image shows the front cover of a book. The cover has a dark, heavily textured surface, possibly a cloth or leatherette, with a pattern of small, raised, irregular shapes. A vertical strip of red material, likely the spine, is visible on the left side. A white rectangular label is attached to the bottom left corner of the cover.

CC-0. Prof. S

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

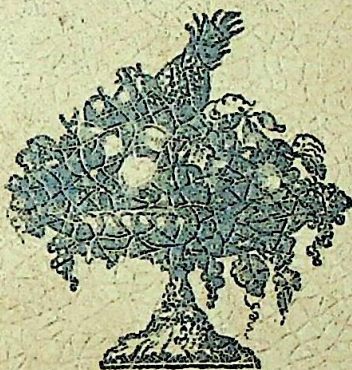
Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Printed by Anya Samadhi, Chennai

The Three Satakas

OF

॥ Bhartrihari ॥

The sa sarava S ahayak sabha

Digitized by Arya Samaj Foundation, Chennai and eGangotri

The name of the book: *The Three Satols*

Roll No. *4*... *27*
2 *D*

॥ श्रीः ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ शतकत्रयम् ॥

श्रीभर्तृहरिविरचितम् ॥

श्रीरङ्गस्थ

श्रीबाणीविलासमुद्रायालये

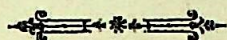
संमुद्रितम् ।

१९१८.

89121
B S

॥ श्रीः ॥

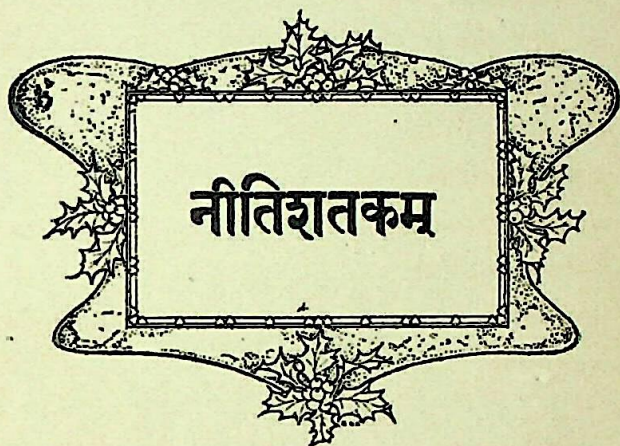
॥ विषयानुक्रमणिका ॥

	पृष्ठम्
नीतिशतकम्	... १—२५
मङ्गलम्	... १
मूर्खपद्धतिः	... १
विद्वत्पद्धतिः	... ५
मानशौर्यपद्धतिः	... ७
अर्थपद्धतिः	... ९
दुर्जनपद्धतिः	... ११
सुजनपद्धतिः	... १३
परोपकारपद्धतिः	... १६
धैर्यपद्धतिः	... १८
दैवपद्धतिः	... २०
कर्मपद्धतिः	... २२
शृङ्गारशतकम्	... २७—४८
स्त्रीप्रशंसा	... २९
संभोगवर्णनम्	... ३३
कामिनीगर्हणम्	... ३७

	पृष्ठम्
सुविरक्तदुर्विरक्तपद्धतिः	... ४०
ऋतुवर्णनम्	... ४४
चैराग्यशतकम्	... ४९—७४
तृष्णादूषणम्	... ५१
विषयपरित्यागविडम्बना	... ५३
याज्ज्वादैर्न्यदूषणम्	... ५५
भोगास्थैर्यवर्णनम्	... ५८
कालमहिमानुवर्णनम्	... ६०
यत्तिनृपतिसंवादवर्णनम्	... ६२
मनःसंबोधननियमनम्	... ६५
नित्यानित्यवस्तुविचारः	... ६७
शिवार्चनम्	... ६९
अवधूतचर्या	... ७०

*B. 1

॥ श्रीः ॥

॥ नीतिशतकम् ॥

दिक्कालाद्यनवच्छिन्नानन्तचिन्मात्रमूर्तये ।
स्वानुभूत्येकमानाय नमः शान्ताय तेजसे ॥

सूर्वपद्धतिः ।

बोद्धारो मत्सरग्रस्ताः प्रभवः स्मयदूषिताः ।
अबोधोपहृताश्चान्ये जीर्णमङ्गे सुभाषितम् ॥ १ ॥

अज्ञः सुखमाराध्यः सुखतरमाराध्यते विशेषज्ञः ।
ज्ञानलवदुर्विदग्धं ब्रह्मापि नरं न रञ्जयति ॥ २ ॥

प्रसह्य मणिमुद्धरेन्मकरवक्रदंष्ट्रान्तरा-

त्समुद्रमपि संतरेत्प्रचलदूर्भिमालाकुलम् ।

भुजङ्गमपि कोपितं शिरसि पुष्पवद्धारये-

न्न तु प्रतिनिविष्टमूर्खजनचित्तमाराधयेत् ॥ ३ ॥

लभेत सिकतासु तैलमपि यन्नतः पीडय-

न्पिबेच्च मृगनृष्णिकासु सलिलं पिपासार्दितः ।

कदाचिदपि पर्यटञ्जशविषाणमासादये-

अ तु प्रतिनिविष्टमूर्खजनचित्तमाराधयेत् ॥ ४ ॥

व्यालं बालमृणालतन्तुभिरसौ रोद्धुं समुज्जृम्भते

भेत्तुं वज्रमणिं शिरीषकुसुमप्रान्तेन संनहति ।

माधुर्यं मधुविन्दुना रचयितुं क्षाराम्बुधेरीद्वेते

मूर्खान्यः प्रतिनेतुमिच्छति बलात्सूक्तैः सुधास्यन्दिभिः ॥

स्वायत्तमेकान्तहितं विधात्रा

विनिर्मितं छादनमज्ञतायाः ।

विशेषतः सर्वविदां समाजे

विभूषणं मौनमपण्डितानाम् ॥ ६ ॥

यदा किञ्चिज्ज्ञोऽहं गज इव मदन्धः समभवं

तदा सर्वज्ञोऽस्मीत्यभवदवलिप्तं मम मनः ।

यदा किञ्चित्किञ्चिद्बुधजनसकाशादवगतं

तदा मूर्खोऽस्मीति ज्वर इव मदो मे व्यपगतः ॥ ७ ॥

कुमिकुलचितं लालाङ्गिभं विगन्धि जुगुप्सितं

निरुपमरसप्रीत्या स्वादन्स्वरास्थि निरामिषम् ।

सुरपतिमपि श्वा पार्श्वस्थं विलोक्य न शङ्कते

न हि गणयति क्षुद्रो जन्तुः परिप्रहफल्गुताम् ॥ ८ ॥

शिरः शर्वं स्वर्गात्पशुपतिशिरस्तः क्षितिधरं

महीध्रादुत्तुङ्गादवनिमवनेश्चापि जलधिम् ।

अथो गङ्गा सेयं पदमुपगता स्तोकमथवा

विवेकभ्रष्टानां भवति विनिपातः शतमुखः ॥ ९ ॥

शक्यो वारयितुं जलेन हुतभुक्शूर्पेण सूर्यातपो

नागेन्द्रो निशिताङ्कुशेन समदो दण्डेन गौर्गर्दभः ।

व्याधिर्भेषजसंग्रहैश्च विविधैर्मन्त्रैः प्रयोगैर्विषं

सर्वस्यौषधमस्ति शास्त्रविहितं मूर्खस्य नास्त्यौषधम् ॥

विद्वत्पद्धतिः ।

शास्त्रोपस्कृतशब्दसुन्दरगिरः शिष्यप्रदेयागमा

विख्याताः कवयो वसन्ति विषये यस्य प्रभोर्निर्धनाः ।

तज्जाड्यं वसुधाधिपस्य सुधियस्त्वर्थं विनापीश्वराः

कुत्स्याः स्युः कुपरीक्षकैर्न मणयो यैरर्घतः पातिताः ॥

हर्तुर्याति न गोचरं किमपि शं पुष्पाति यत्सर्वदा-

प्यर्थिभ्यः प्रतिपाद्यमानमनिशं प्राप्नोति वृद्धिं पराम् ।

कल्पान्तेष्वपि न प्रयाति निधनं विद्याख्यमन्तर्धनं

येषां तान्प्रति मानमुज्झत नृपाः कस्तैः सह स्पर्धते ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

अधिगतपरमार्थान्पण्डितान्मावमंस्था-

स्तृणमिव लघु लक्ष्मीर्नैव तान्संरुणद्धि ।

अभिनवमदरेस्त्राश्यामगण्डस्थलानां

न भवति विसतन्तुर्वारणं वारणानाम् ॥ १३ ॥

अम्भोजिनीवनविहारविलासमेव

हंसस्य हन्ति नितरां कुपितो विधाता ।

न त्वस्य दुग्धजलभेदविधौ प्रसिद्धां

वैदग्ध्यकीर्तिमपहर्तुमसौ समर्थः ॥ १४ ॥

केयूराणि न भूषयन्ति पुरुषं हारा न चन्द्रोज्ज्वला

न स्नानं न विलेपनं न कुसुमं नालंकृता मूर्धजाः ।

वाण्येका समलंकरोति पुरुषं या संस्कृता धार्यते

क्षीयन्तेऽखिलभूषणानि सततं वाग्भूषणं भूषणम् ॥ १५ ॥

विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनं

विद्या भोगकरी यशःसुखकरी विद्या गुरुणां गुरुः ।

विद्या बन्धुजनो विदेशगमने विद्या परा देवता

विद्या राजसु पूज्यते न हि धनं विद्याविहीनः पशुः ॥

क्षान्तिश्चेत्कवचेन किं किमरिभिः क्रोधोऽस्ति चेदेहिनां

ज्ञातिश्चेदनलेन किं यदि सुहृद्दिव्यौषधैः किं फलम् ।

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

किं सर्वैर्यदि दुर्जनाः किमु धनैर्विद्यानवद्या यदि

ब्रूहा चेत्किमु भूषणैः सुकविता यद्यस्ति राज्येन किम् ॥

दाक्षिण्यं स्वजने दया परिजने शाठ्यं सदा दुर्जने

प्रीतिः साधुजने नयो नृपजने विद्वज्जने चार्जवम् ।

शौर्यं शत्रुजने क्षमा गुरुजने कान्ताजने धृष्टता

ये चैवं पुरुषाः कलासु कुशलास्तेष्वेव लोकस्थितिः ॥

जाड्यं धियो हरति सिञ्चति वाचि सत्यं

मानोन्नतिं दिशति पापमपाकरोति ।

चेतः प्रसादयति दिक्षु तनोति कीर्तिं

सत्संगतिः कथय किं न करोति पुंसाम् ॥ १९ ॥

जयन्ति ते सुकृतिनो रससिद्धाः कवीश्वराः ।

नास्ति तेषां यशः काये जरामरणजं भयम् ॥ २० ॥

मानशौर्यपद्धतिः ।

श्रुत्क्षामोऽपि जराकृशोऽपि शिथिलप्रायोऽपि कष्टां दशा-

मापन्नोऽपि विपन्नदीधितिरपि प्राणेषु नश्यत्स्वपि ।

मत्तेभेन्द्रविभिन्नकुम्भपिशितप्रासैकबद्धस्पृहः

किं जीर्णं तृणमस्ति मानमहतामग्रेसरः केसरी ॥ २१ ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri
 स्वल्पस्त्रायुवसावसेकमलिनं निर्मासमप्यस्थि गोः

श्वा लब्ध्वा परितोषमेति न च तत्तस्य क्षुधाशान्तये ।
 सिंहो जम्बुकमङ्कमागतमपि त्यक्त्वा निहन्ति द्विपं
 सर्वः कृच्छ्रगतोऽपि वाञ्छति जनः सत्त्वानुरूपं फलम् ॥

लाङ्गूलचालनमधश्चरणावघातं
 भूमौ निपत्य वदनोदरदर्शनं च ।
 श्वा पिण्डदस्य कुरुते गजपुंगवस्तु
 धीरं विलोकयति चाटुशतैश्च भुङ्क्ते ॥ २३ ॥

परिवर्तिनि संसारे मृतः को वा न जायते ।
 स जातो येन जातेन याति वंशः समुन्नतिम् ॥ २४ ॥

कुसुमस्तवकस्येव द्वयी वृत्तिर्मनस्विनः ।
 मूर्ध्नि वा सर्वलोकस्य शीर्यते वन एव वा ॥ २५ ॥

सन्यन्येऽपि बृहस्पतिप्रभृतयः संभाविताः पञ्चषा-
 स्तान्प्रत्येष विशेषविक्रमरुची राहुर्न वैरायते ।
 द्वावेव प्रसते दिवाकरनिशाप्राणेश्वरौ भास्वरौ
 भ्रातः पर्वणि पश्य दानवपतिः शीर्षावशेषाकृतिः ॥ २६ ॥

बहति भुवनश्रेणिं शेषः फणाफलकस्थितां
 कमठमतिना मध्येपृष्ठं सदा स च धार्यते ।

तमपि कुरुते क्रोडाधीनं पयोधिरनादरा-

दहह महतां निःसीमानश्चरित्रविभूतयः ॥ २७ ॥

वरं प्राणोच्छेदः समदमघवन्मुक्तकुलिश-

प्रहारैरुद्धच्छद्गुलदहनोद्गारगुरुभिः ।

कृचिपक्षेच्छेद
इति पाठः .

तुषाराद्रेः सूनोरहह पितरि क्लेशविवशे

न चासौ संतापः पयसि पयसां पत्युरुचितः ॥ २८ ॥

संपात इत्येवो-
चितः
पाठः .

यदचेतनोऽपि पादैः स्पृष्टः प्रज्वलति सवितुरिनकान्तः ।

तत्तेजस्वी पुरुषः परकृतनिकृतिं कथं सहते ॥ २९ ॥

सिंहः शिशुरपि निपतति मदमलिनकपोलभित्तिषु गजेषु ।

प्रकृतिरियं सत्त्ववतां न खलु वयस्तेजसां हेतुः ॥ ३० ॥

अर्थपद्धतिः ।

जातिर्यातु रसातलं गुणगणस्तन्नाप्यधो गच्छतां

शीलं शैलतटात्पतत्वभिजनः संदह्यतां वह्निना ।

शौर्ये वैरिणि वज्रमाशु निपतत्वर्थोऽस्तु नः केवलं

येनैकेन विना गुणास्तृणलवप्रायाः समस्ता इमे ॥ ३१ ॥

यस्यास्ति वित्तं स नरः कुलीनः

स पण्डितः स श्रुतवान्गुणज्ञः ।

स एव वक्ता स च दर्शनीयः

सर्वे गुणाः काञ्चनमाश्रयन्ति ॥ ३२ ॥

दौर्मन्यान्नृपतिर्विनश्यति यतिः सङ्गात्सुतो लालना-

द्विप्रोऽनध्ययनात्कुलं कुतनयाच्छीलं खलोपासनात् ।

ह्रीर्मद्यादनवेक्षणादपि कृषिः स्नेहः प्रवासाश्रया-

न्मैत्री चाप्रणयात्समृद्धिरनयान्त्यागात्प्रमादाद्धनम् ॥

दानं भोगो नाशस्तिस्त्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य ।

यो न ददाति न भुङ्क्ते तस्य तृतीया गतिर्भवति ॥ ३४ ॥

मणिः शाणोल्लीढः समरविजयी हेतिदलितो

मदक्षीणो नागः शरदि सरिदाश्रयानपुलिना ।

कलाशेषश्चन्द्रः सुरतमृदिता बालवनिता

तनिम्ना शोभन्ते गलितविभवाश्चार्थिषु नराः ॥ ३५ ॥

परिक्षीणः कश्चित्सप्रहयति यवानां प्रसृतये

स पश्चात्संपूर्णः कलयति धरित्रीं तृणसमाम् ।

अतश्चानेकान्ता गुरुलघुतयार्थेषु धनिना-

मवस्था वस्तूनि प्रथयति च संकोचयति च ॥ ३६ ॥

राजन्दुधुक्षसि यदि क्षितिधेनुमेनां

तेनाद्य वत्समिव लोकममुं पुषाण ।

हेतिनिहित इति पाठान्तरम् ।

नृपा इत्यापि द्वायित्यत्रः पाठः ।

तस्मिंश्च सम्यगनिशं परिपुण्यमाणे

नानाफलं फलति कल्पलतेव भूमिः ॥ ३७ ॥
~~फल निर्व्ययं~~, निर्व्यादयतीत्यर्थः ।

सत्यानृता च परुषा प्रियवादिनी च

हिंसा दयालुरपि चार्थपरा वदान्या ।

नित्यव्यया प्रचुरनित्यधनागमा च

वाराङ्गनेव नृपनीतिरनेकरूपा ॥ ३८ ॥

आज्ञा कीर्तिः पालनं ब्राह्मणानां

दानं भोगो मित्रसंरक्षणं च ।

येषामेते षड्गुणा न प्रवृत्ताः

कोऽर्थस्तेषां पार्थिवोपाश्रयेण ॥ ३९ ॥

यद्वात्रा निजफालपट्टलिखितं स्तोकं महद्वा धनं

तत्प्राप्नोति मरुस्थलेऽपि नितरां मेरौ च नातोऽधिकम् ।

तद्धीरो भव वित्तवत्सु कृपणां वृत्तिं वृथा मा कृथाः

कूपे पश्य पयोनिधावपि घटो गृह्णाति तुल्यं जलम् ॥ ४० ॥

दुर्जनपद्धतिः ।

अकरुणत्वमकारणविग्रहः .

परधने परयोषिति च स्पृहा ।

सुजनबन्धुजनेष्वसहिष्णुता

प्रकृतिसिद्धमिदं हि दुरात्मनाम् ॥ ४१ ॥

दुर्जनः परिहर्तव्यो विद्ययालंकृतोऽपि सन् ।

मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न भयंकरः ॥ ४२ ॥

जाढ्यं ह्रीमति गण्यते व्रतशुचौ दम्भः शुचौ कैतवं

शूरे निर्घृणता मुनौ विमतिता दैन्यं प्रियालापिनि ।

तेजस्विन्यवलिप्तता मुखरता वक्तव्यशक्तिस्थिरे

तत्को नाम गुणो भवेत्स गुणिनां यो दुर्जनैर्नाद्वितः ॥

लोभश्चेदगुणेन किं पिशुनता यद्यस्ति किं पातकैः

सत्यं चेत्तपसा च किं शुचि मनो यद्यस्ति तीर्थेन किम् ।

सौजन्यं यदि किं बलेन महिमा यद्यस्ति किं मण्डनैः

सद्विद्या यदि किं धनैरपयशो यद्यस्ति किं मृत्युना ॥

✓ शशी दिवसधूसरो गलितयौवना कामिनी

सरो विगतवारिजं मुखमनक्षरं स्वाकृतेः ।

प्रभुर्धनपरायणः सततदुर्गतिः सज्जनो

नृपाङ्गणगतः खलो मनसि सप्त शल्यानि मे ॥ ४५ ॥

न कश्चिच्चण्डकोपानामात्मीयो नाम भूभुजाम् ।

होतारमपि जुह्वानं स्पृष्टो दहति पावकः ॥ ४६ ॥

मौनान्मूकः प्रवचनपटुर्वाचको जल्पको वा
 दृष्टः पार्श्वे भवति च वसन्दूरतोऽप्यप्रगल्भः ।
 क्षान्त्या भीरुर्द्यदि न सहते प्रायशो नाभिजातः
 सेवाधर्मः परमगहनो योगिनामप्यगम्यः ॥ ४७ ॥

उद्भासिताखिलखलस्य विशुद्धलस्य
 प्रोद्गाढविस्मृतनिजाधमकर्मवृत्तेः ।
 दैवादवाप्तविभवस्य गुणद्विषोऽस्य
 नीचस्य गोचरगतैः सुखमास्यते कैः ॥ ४८ ॥

आरम्भगुर्वी क्षयिणी क्रमेण
 लब्धी पुरा वृद्धिमुपैति मती च पश्चात् ।
 दिनस्य पूर्वार्धपरार्धभिन्ना
 छायेव मैत्री खलसज्जनानाम् ॥ ४९ ॥

मृगमीनसज्जनानां तृणजलसंतोषविहितवृत्तीनाम् ।
 लुब्धकधीवरपिशुना निष्कारणमेव वैरिणो जगति ॥

सुजनपद्धतिः ।

वाञ्छा सज्जनसंगतौ परगुणे प्रीतिर्गुरौ नम्रता
 विद्यायां व्यसनं स्वयोषिति रतिर्लोकापवादाद्भयम् ।

भक्तिः शूलिनि शक्तिरात्मदमने संसर्गमुक्तिः खलै-
रेते येषु वसन्ति निर्मलगुणास्तेभ्यो महद्भयो नमः ॥

विपादि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा

सदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः ।

यशसि चाभिरतिर्व्यसनं श्रुतौ

प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ॥ ५२ ॥

करे आध्यस्त्यागः शिरसि गुरुपादप्रणयिता

मुखे सत्या वाणी विजयि भुजयोर्वीर्यमतुलम् ।

हृदि स्वच्छा वृत्तिः श्रुतमधिगतं च श्रवणयो-

र्विनाप्यैश्वर्येण प्रकृतिमहतां मण्डनमिदम् ॥ ५३ ॥

प्राणाघाताग्निवृत्तिः परधनहरणे संयमः सत्यवाक्यं

काले शक्त्या प्रदानं युवतिजनकथामूकभावः परेषाम् ।

तृष्णास्रोतोविभङ्गो गुरुषु च विनयः सर्वभूतानुकम्पा-

सामान्यं सर्वशास्त्रेष्वनुपहृतविधिः श्रेयसामेष पन्थाः ॥

संपत्सु महतां चित्तं भवेदुत्पलकोमलम् ।

आपत्सु च महाशैलशिलासंघातकर्कशम् ॥ ५५ ॥

प्रिया न्याय्या वृत्तिर्मलिनमसुभङ्गेऽप्यसुकरं

त्वसन्तो नाभ्यर्ध्याः सुहृदपि न याच्यः कृशधनः ।

विपद्युच्चैर्धैर्यं पदमनुविधेयं च महतां

सतां केनोद्दिष्टं विषममसिधाराव्रतमिदम् ॥ ५६ ॥

प्रदानं प्रच्छन्नं गृहमुपगते संभ्रमविधिः

प्रियं कृत्वा मौनं सदसि कथनं चाप्यकृतेः ।

अनुत्सेको लक्ष्म्यां निरभिभवसाराः परकथाः

सतां केनोद्दिष्टं विषममसिधाराव्रतमिदम् ॥ ५७ ॥

संतप्तायसि संस्थितस्य पयसो नामापि न श्रूयते

मुक्ताकारतया तदेव नलिनीपत्रस्थितं दृश्यते ।

अन्तःसागरशुक्तिमध्यपतितं तन्मौक्तिकं जायते

प्रायेणाधममध्यमोत्तमजुषामेवंविधा वृत्तयः ॥ ५८ ॥

यः प्रीणयेत्सुचरितैः पितरं स पुत्रो

यद्भर्तुरेव हितमिच्छति तत्कलत्रम् ।

तन्मित्रमापदि सुखे च समक्रियं य-

देतत्रयं जगति पुण्यकृतो लभन्ते ॥ ५९ ॥

नम्रत्वेनोन्नमन्तः परगुणकथनैः स्वान्गुणान्ख्यापयन्तः

स्वार्थान्संपादयन्तो विततपृथुतरारम्भयन्नाः परार्थे ।

क्षान्त्यैवाक्षेपरूक्षाक्षरमुखरमुखान्दुर्जनान्दुःखयन्तः

सन्तः साश्चर्यचर्यां जगति बहुमताः कस्य नाभ्यर्चनीयाः ॥

परोपकारपद्धतिः ।

भवन्ति नष्टास्तरवः फलोद्गमै- (अग्निज्ञानशाकुन्तले)

र्नवाम्बुभिर्दूरविलम्बिनो घनाः ।

अनुद्धताः सत्पुरुषाः समृद्धिभिः

स्वभाव एवैष परोपकारिणाम् ॥ ६१ ॥

श्रोत्रं श्रुतेनैव न कुण्डलेन

दानेन पाणिर्न तु कङ्कणेन ।

विभाति कायः करुणाकुलानां

परोपकारेण न चन्दनेन ॥ ६२ ॥

यस्याकरं दिनकरो विकचं करोति

चन्द्रो विकासयति कैरवचक्रवालम् ।

नाभ्यर्थितो जलधरोऽपि जलं ददाति

सन्तः स्वयं परहिते विहिताभियोगाः ॥ ६३ ॥

एते सत्पुरुषाः परार्थघटका स्वार्थान्परित्यज्य ये

सामान्यास्तु परार्थमुद्यमभृतः स्वार्थविरोधेन ये ।

तेऽमी मानुषराक्षसाः परहितं स्वार्थाय निघ्नन्ति ये

ये तु घ्नन्ति निरर्थकं परहितं ते के न जानीमहे ॥

पापान्निवारयति योजयते हिताय

गुह्यं निगूहति गुणान्प्रकटीकरोति ।

आपद्रुतं च न जहाति ददाति काले

सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदन्ति सन्तः ॥ ६५ ॥

क्षीरेणात्मगतोदकाय हि गुणा दत्ताः पुरा तेऽखिलाः

क्षीरोत्तापमवेक्ष्य तेन पयसा स्वात्मा कृशानौ हुतः ।

गन्तुं पावकमुन्मनस्तदभवद्दृष्ट्वा तु मित्रापदं

युक्तं तेन जलेन शान्यति सतां मैत्री पुनस्त्वीदृशी ॥

इतः स्वपिति केशवः कुलमितस्तदीयद्विषा-

मितश्च शरणार्थिनां शिखरिणां गणाः शेरते ।

इतोऽपि बडवानलः सह समस्तसंवर्तकै-

रहो विततमूर्जितं भरसहं च सिन्धोर्वपुः ॥ ६७ ॥

जातः कूर्मः स एकः पृथुभुवनभरायार्पितं येन पृष्ठं

श्लाघ्यं जन्म ध्रुवस्य भ्रमति नियमितं यत्र तेजस्विचक्रम् ।

संजातव्यर्थपक्षाः परहितकरणे नोपरिष्ठाग्र चाधो

ब्रह्माण्डोदुम्बरान्तर्मशकवदपरे जन्तवो जातनष्टाः ॥ ६८ ॥

तृष्णां छिन्धि भज क्षमां जहि मदं पापे रतिं मा कृथाः

सत्यं ब्रह्मनुयाहि साधुपदवीं सेवस्व विद्वज्जनम् ।

*B. 2

मान्यान्मानय विद्विषोऽप्यनुनय प्रख्यापय प्रश्रयं

कीर्तिं पालय दुःखिते कुरु दयामेतत्सतां चेष्टितम् ॥

मनसि वचासि काये पुण्यपीयूषपूर्णा-

स्त्रिभुवनमुपकारश्रेणिभिः प्रीणयन्तः ।

परगुणपरमाणून्पर्वतीकृत्य नित्यं

निजहृदि विकसन्तः सन्ति सन्तः कियन्तः ॥ ७० ॥

धैर्यपद्धतिः ।

रत्नैर्महाब्धेस्तुतुषुर्न देवा

न भेजिरे भीमविषेण भीतिम् ।

सुधां विना न प्रययुर्विरामं

न निश्चितार्थाद्विरमन्ति धीराः ॥ ७१ ॥

प्रारभ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचैः

प्रारभ्य विघ्ननिहता विरमन्ति मध्याः ।

विघ्नैर्मुहुर्मुहुरपि प्रतिहन्यमानाः

प्रारब्धमुत्तमगुणा न परित्यजन्ति ॥ ७२ ॥

क्वचित्पृथ्वीशयः क्वचिदपि च पर्यङ्कशयनः

क्वचिच्छाकाहारः क्वचिदपि च शाल्योदनरुचिः ।

क्वचित्कन्थाधारी क्वचिदपि च दिव्याम्बरधरो

मनस्वी कार्यार्थी न गणयति दुःखं न च सुखम् ॥ ७३ ॥

निन्दन्तु नीतिनिपुणा यदि वा स्तुवन्तु

लक्ष्मीः समाविशतु गच्छतु वा यथेष्टम् ।

अद्यैव वा मरणमस्तु युगान्तरे वा

न्याय्यात्पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः ॥ ७४ ॥

कान्ताकटाक्षविशिखा न लुनन्ति यस्य

चित्तं न निर्दहति कोपकृशानुतापः ।

तर्षन्ति भूरिविषयाश्च न लोभपाशा

लोकत्रयं जयति कृत्स्नमिदं स धीरः ॥ ७५ ॥

कदर्थितस्यापि हि धैर्यवृत्ते-

न शक्यते धैर्यगुणः प्रमादुम् ।

अधोमुख^{स्या}न्यापि कृतस्य बह्वे-

र्नाधः शिखा यान्ति कदाचिदेव ॥ ७६ ॥

वरं शृङ्गोत्सङ्गाद्गुरुशिखरिणः कापि विषमे

पतित्वायं कायः कठिनदृषदन्ते विगलितः ।

वरं न्यस्तो हस्तः फणिपतिमुखे तीक्ष्णदशने

वरं बहौ पातस्तदपि न कृतः शीलविलयः ॥ ७७ ॥

वह्निस्तस्य जलायते जलनिधिः कुल्यायते तत्क्षणा-

न्मेरुः स्वल्पशिलायते मृगपतिः सद्यः कुरङ्गायते ।

व्यालो माल्यगुणायते विषरसः पीयूषवर्षायते

यस्याङ्गेऽखिललोकवल्लभतरं शीलं समुन्मीलति ॥ ७८ ॥

छिन्नोऽपि रोहति तरुः क्षीणोऽप्युपचीयते पुनश्चन्द्रः ।

इति विमृशन्तः सन्तः संतप्यन्ते न लोकेषु ॥ ७९ ॥

ऐश्वर्यस्य विभूषणं सुजनता शौर्यस्य वाक्संयमो

ज्ञानस्योपशमः श्रुतस्य विनयो वित्तस्य पात्रे व्ययः ।

अक्रोधस्तपसः क्षमा प्रभावेतुर्वर्मस्य निर्व्याजता

सर्वेषामपि सर्वकारणमिदं शीलं परं भूषणम् ॥ ८० ॥

दैवपद्धतिः ।

नेता यस्य बृहस्पतिः प्रहरणं वज्रं सुराः सैनिकाः

स्वर्गो दुर्गमनुग्रहः खलु हरेरैरावतो वारणः ।

इत्याश्चर्यबलान्वितोऽपि बलभिद्रुमः परैः संगरे

तद्व्यक्तं ननु दैवमेव शरणं धिग्धिग्वृथा पौरुषम् ॥ ८१ ॥

भग्नाशस्य करण्डपिण्डिततनोर्लानेन्द्रियस्य क्षुधा

कृत्वाखुर्विवरं स्वयं निपतितो नक्तं मुखे भोगिनः ।

तृप्तस्तत्पिशितेन सत्वरमसौ तेनैव यातः पथा

स्वस्थास्तिष्ठत दैवमेव हि परं वृद्धौ क्षये कारणम् ॥ ८२ ॥

यथा कन्दुकपातेनोत्पतत्यार्यः पतन्नपि ।

तथा त्वनार्यः पतति मृत्पिण्डपतनं यथा ॥ ८३ ॥

स्वर्वाटो दिवसेश्वरस्य किरणैः संतापिते मस्तके स्वल्वाटः

गच्छन्देशमनातपं द्रुतगतिस्तालस्य मूलं गतः ।

तत्राप्यस्य महाफलेन पतता भग्नं सशब्दं शिरः

प्रायो गच्छति यत्न दैवहतकस्तत्रैव यान्त्यापदः ॥ ८४ ॥

गजभुजंगविहंगमबन्धनं

शशिदिवाकरयोर्ग्रहपीडनम् ।

मतिमतां च विलोक्त्य दरिद्रतां

विधिरहो बलवानिति मे मतिः ॥ ८५ ॥

सृजति तावदशेषगुणाकरं

पुरुषरत्नमलंकरणं भुवः ।

तदपि तत्क्षणभङ्गि करोति चे-

दहह कष्टमपण्डितता विधेः ॥ ८६ ॥

अयममृतनिधानं नायकोऽप्योषधीनां

शतभिषगनुयातः शंभुमूर्ध्नोऽवतंसः ।

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

विरहयति न चैनं राजयक्ष्मा शशाङ्क

हतविधिपरिपाकः केन वा लङ्घनीयः ॥ ८७ ॥

प्रियसख विपद्दण्डाघातप्रवातपरंपरा-

परिचयबले चिन्ताचक्रे निधाय विधिः खलः ।

मृदमिव बलात्पिण्डीकृत्य प्रगल्भकुलालव-

द्भ्रमयति मनो नो जानीमिः किमत्र विधास्यति ॥ ८८ ॥

विरम विरभायासादस्माद्दुरध्यवसायतो

विपदि महतां धैर्यध्वंसं यदीक्षितुमीहसे ।

अयि जडविधे कल्पापायेऽप्यपेतनिजक्रमाः

कुलशिखरिणः क्षुद्रा नैते न वा जलराशयः ॥ ८९ ॥

दैवेन प्रभुणा स्वयं जगति यद्यस्य प्रमाणीकृतं

तत्तस्योपनमेन्मनागपि महान्नैवाश्रयः कारणम् ।

सर्वाशापरिपूरके जलधरे वर्षत्यपि प्रत्यहं

सूक्ष्मा एव पतन्ति चातकमुखे द्वित्राः पयोबिन्दवः ॥

कर्मपद्धतिः ।

नमस्यामो देवान्ननु हतविधिस्तेऽपि वशगा

विधिर्वन्द्यः सोऽपि प्रतिनियतकर्मैकफलदः ।

धे-

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

फलं कर्मायत्तं यदि किमपरैः किं च विधिना

नमस्तत्कर्मभ्यो विधिरपि न येभ्यः प्रभवति ॥ ९१ ॥

ब्रह्मा येन कुलालवन्नियमितो ब्रह्माण्डभाण्डोदरे

विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षिप्तो महासंकेटं ।

रुद्रो येन कपालपाणिपुटके भिक्षाटनं सेवते

सूर्यो भ्राम्यति नित्यमेव गगने तस्मै नमः कर्मणे ॥ ९२ ॥

या साधूंश्च खलान्करोति विदुषो मूर्खान्हितान्द्वेषिणः

प्रत्यक्षं कुरुते परोक्षममृतं हालाहलं तत्क्षणात् ।

तामाराधय सत्क्रियां भगवतीं भोक्तुं फलं वाञ्छितं

हे साधो व्यसनैर्गुणेषु विपुलेष्वास्थां वृथा मा कृथाः ॥

शुभ्रं सद्यः सविभ्रमा युवतयः श्वेतातपत्रोज्ज्वला

लक्ष्मीरित्यनुभूयते चिरमनुस्यूते शुभे कर्मणि ।

विच्छिन्ने नितरामनङ्गकलहक्रीडात्रुटत्तन्तुकं

मुक्ताजालमिव प्रयाति झटिति भ्रश्यद्दिशो दृश्यताम् ॥

गुणवदगुणवद्वा कुर्वता कार्यजातं

परिणतिरवधार्या यन्नतः पण्डितेन ।

अतिरभसकृतानां कर्मणामाविपत्ते-

र्भवति हृदयदाही शल्यतुल्यो विपाकः ॥ ९५ ॥

(इदं कालिदासस्य
शानुत्तले)

स्थाल्यां वैदूर्यमग्न्यां पचति तिलखलं चान्दनैरिन्धनौघैः

सौवर्णैर्लाङ्गलाग्रैर्विलिखति वसुधामर्कतूलस्य हेतोः ।

छित्त्वा कर्पूरखण्डान्वृतिमिह कुरुते कोद्रवाणां समन्ता-

त्प्राप्येमां कर्मभूमिं न भजति मनुजो यस्तपो मन्दभाग्यः ॥

नैवाकृतिः फलति नैव कुलं न शीलं

विद्यापि नैव न च यत्नकृतापि सेवा ।

भाग्यानि पूर्वतपसा खलु संचितानि

काले फलन्ति पुरुषस्य यथैव वृक्षाः ॥ ९७ ॥

मज्जत्वम्भसि यातु मेरुशिखरं शत्रून्जयत्वाहवे

वाणिज्यं कृषिसेवने च सकला विद्याः कलाः शिक्षतु ।

आकाशं विपुलं प्रयातु खगवत्कृत्वा प्रयत्नं परं

नाभाव्यं भवतीह कर्मवशतो भाव्यस्य नाशः कुतः ॥

वने रणे शत्रुजलाग्निमध्ये

महार्णवे पर्वतमस्तके वा ।

सुप्तं प्रमत्तं विषमस्थितं वा

रक्षन्ति पुण्यानि पुराकृतानि ॥ ९९ ॥

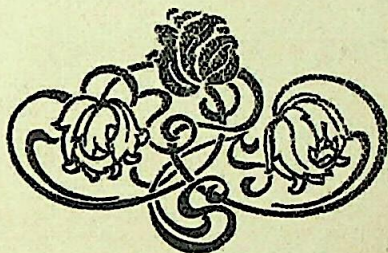
भीमं वनं भवति यस्य पुरं प्रधानं

सर्वो जनः स्वजनतामुपयाति यस्य ।

कुत्स्ना च भूर्भवति संनिधिरत्नपूर्णा

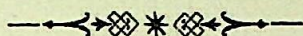
यस्यास्ति पूर्वसुकृतं विपुलं नरस्य ॥ १०० ॥

इति नीतिशतकं संपूर्णम् ॥

॥ श्रीः ॥

॥ शृङ्गारशतकम् ॥

स्त्रीप्रशंसा ।

संभुस्त्रयंभुहरयो हरिणेश्वरानां

येनाक्रियन्त सततं गृहकुम्भदासाः ।

वाचामगोचरचरित्रविचित्रितायै

तस्मै नमो भगवते मकरध्वजाय ॥ १ ॥

स्मितेन भावेन च लज्जया भिया

पराङ्मुखैरर्धकटाक्षवीक्षणैः ।

वचोभिरीर्ष्याकलहेन लीलया

समस्तभावैः खलु बन्धनं स्त्रियः ॥ २ ॥

भ्रूचातुर्यात्कुञ्चिताक्षा कटाक्षा

स्निग्धा वाचो लज्जितान्तश्च हासाः ।

लीलामन्दं प्रस्थितं च स्थितं च

स्त्रीणामेतद्भूषणं चायुधं च ॥ ३ ॥

कचित्सभ्रूभङ्गैः कचिदपि च लज्जापरिगतैः

कचिद्भूरित्रस्तैः कचिदपि च लीलाविलसितैः ।

कुमारीणामेतैर्मदनसुभगैर्नेत्रवलितैः

स्फुरन्नीलाब्जानां प्रकरपरिकीर्णा इव दिशः ॥ ४ ॥

वक्त्रं चन्द्रविकासि पङ्कजपरिहासक्षमे लोचने

वर्णः स्वर्णमपाकरिष्णुरलिनीजिष्णुः कचानां चयः ।

वक्षोजाविभकुम्भविभ्रमहरौ गुर्वी नितम्बस्थली

वाचां हारि च मार्दवं युवतिषु स्वाभाविकं मण्डनम् ॥

स्मितं किञ्चिन्मुग्धं सरलतरलो दृष्टिविभवः

परिस्पन्दो वाचामभिनवविलासोक्तिसरसः ।

गलानामारम्भः किसलयितलीलापरिकरः

स्पृशन्त्यास्तारुण्यं किमिव न हि रम्यं मृगदृशः ॥ ६ ॥

द्रष्टव्येषु किमुत्तमं मृगदृशः प्रेमप्रसन्नं मुखं

घ्रातव्येष्वपि किं तदास्यपवनः श्राव्येषु किं तद्वचः ।

किं स्वाद्येषु तदोष्ठपल्लवरसः स्पृश्येषु किं तद्वपु-

र्ध्येयं किं नवयौवनं सहृदयैः सर्वत्र तद्विभ्रमः ॥ ७ ॥

एताश्चलद्वलयसंहतिमेखलोत्थ-

शंकारनूपुरपराजितराजहंस्यः ।

कुर्वन्ति कस्य न मनो विवशं तरुण्यो

वित्रस्तमुग्धहरिणीसदृशैः कटाक्षैः ॥ ८ ॥

कुङ्कुमपङ्ककलङ्कितदेहा

गौरपयोधरकम्पितहारा ।

दोधनं इन्दुः

नूपुरहंसरणत्पदपद्मा

कं न वशीकुरुते भुवि रामा ॥ ९ ॥

नूनं हि ते कविवरा विपरीतवाचो

ये नित्यं ^{मा}हुरबला इति कामिनीस्ताः

याभिर्विलोलतरतारकदृष्टिपातैः

शक्रादयोऽपि विजितास्त्वबलाः कथं ताः ॥ १० ॥

नूनमाज्ञाकरस्तस्या सुभ्रुवो मकरध्वजः ।

यतस्तन्नेत्रसंचारसूचितेषु प्रवर्तते ॥ ११ ॥

केशाः संयमिनः श्रुतेरपि परं पारं गते लोचने

अन्तर्वक्त्रमपि स्वभावशुचिभिः कीर्णं द्विजानां गणैः ।

मुक्तानां सतताधिवासरुचिरौ वक्षोजकुम्भाविमा-

वित्थं तन्वि वपुः प्रशान्तमपि ते रागं करोत्येव नः ॥

मुग्धे धानुष्कता केयमपूर्वा त्वयि दृश्यते ।

यया विध्यासि चेतांसि गुणैरेव न सायकैः ॥ १३ ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

सति प्रदीपे सत्यमौ सत्सु तारामणीन्दुषु ।

विना मे मृगशाबाक्ष्या तमोभूतमिदं जगत् ॥ १४ ॥

उद्धृतः स्तनभार एष तरले नेत्रे चले भ्रूतले

रागाधिष्ठितमोष्ठपल्लवमिदं कुर्वन्तु नाम व्यथाम् ।

सौभाग्याक्षरमालिकेव लिखिता पुष्पायुधेन स्वयं

मध्यस्थापि करोति तापमधिकं रोमावलिः केन वा ॥

मुखेन चन्द्रकान्तेन महानीलैः शिरोरुहैः ।

कराभ्यां पद्मरागाभ्यां रेजे रत्नमयीव सा ॥ १५ ॥

गुरुणा स्तनभारेण मुखचन्द्रेण भान्वता ।

शनैश्चराभ्यां पादाभ्यां रेजे ग्रहमयीव सा ॥ १७ ॥

तस्याः स्तनौ यदि घनौ जघनं च हारि

वक्त्रं च चारु तव चित्त किमाकुलत्वम् ।

पुण्यं कुरुष्व यदि तेषु तवास्ति वाञ्छा

पुण्यैर्विना न हि भवन्ति समीहितार्थाः ॥ १८ ॥

इमे तारुण्यश्रीनवपरिमलाः प्रौढसुरत-

प्रतापप्रारम्भाः स्मरविजयदानप्रतिभुवः ।

चिरं चेतश्चोरा अभिनवविकारैकगुरवो

बिलासव्यापाराः किमपि विजयन्ते मृगदृशाम् ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

प्रणयमधुराः प्रेमादारा रसाश्रयतां गताः

फणितिमधुरा मुग्धप्रायाः प्रकाशितसंमदाः ।

प्रकृतिसुभगा विस्मयभार्ताः स्मरोदयदायिनो

रहसि किमपि खैरालापा हरन्ति मृगीदृशाम् ॥२०॥

संभोगवर्णनम् ॥

विश्रम्य विश्रम्य वनद्रुमाणां छायासु तन्वी विचचार काचित् ।

स्तनोत्तरीयेण करोद्धृतेन निवारयन्ती शशिनो मयूखान् ॥

अदर्शने दर्शनमात्रकामा दृष्ट्वा परिष्वङ्गसुखैकलोला ।

आलिङ्गितायां पुनरायताक्ष्यामाशास्महे विग्रहयोरभेदम् ॥

मालती शिरसि जृम्भणं मुखे चन्दनं वपुषि कुङ्कुमाविलम् ।

वक्षसि प्रियतमा मदालसा स्वर्ग एष परिशिष्ट आगमः ॥

प्राङ्मया मेति मनागनागतरसं जाताभिलाषं ततः

सव्रीडं तदनु श्लथोद्यममथ प्रध्वस्तधैर्यं पुनः ।

प्रेमाद्रिं स्पृङ्णीयनिर्भररहःक्रीडाप्रगल्भं ततो

निःसङ्गाङ्गविकर्षणाधिकसुखं रम्यं कुलस्त्रीरतम् ॥

चरसि निपतितानां स्रस्तधम्मिल्लकानां

मुकुलितनयनानां किञ्चिदुन्मीलितानम् ।

*B. 3

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

उपरि सुरतखेदस्त्रिन्नगण्डस्थलाना-

मधरमधु वधूनां भाग्यवन्तः पिबन्ति ॥२५॥

आमीलितनयनानां यः सुरतरसोऽनु संविदं भाति ।

मिथुनैर्मिथोऽवधारितमवितथमिदमेव कामनिर्वहणम् ॥

इदमनुचितमक्रमश्च पुंसां

यदिह जरास्वपि मान्मथा विकाराः ।

तदपि च न कृतं नितम्बिनीनां

स्तनपतनावधि जीवितं रतं वा ॥ २७ ॥

राजंस्तृष्णाम्बुराशेर्न हि जगति गतः कश्चिदेवावसानं

को वार्थोऽर्थैः प्रभूतैः स्ववपुषि गलिते यौवने सानुरागे ।

गच्छामः सद्य तावद्विकसितकुमुदेन्दीवरालोकिनीना-

माक्रम्याक्रम्य रूपं झटिति न जरया लुप्यते प्रेयसीनाम् ॥

रागस्यागारमेकं नरकशतमहादुःखसंप्राप्तिहेतु-

मोहस्थोत्पत्तिबीजं जलधरपटलं ज्ञानताराधिपस्य ।

कन्दर्पस्यैकमित्रं प्रकटितविविधस्पष्टदोषप्रबन्धं

लोकेऽस्मिन्न ह्यनर्थव्रजकुलभवनं यौवनादन्यदस्ति ॥२९॥

शृङ्गारदुमनीरदे प्रसृमरक्रीडारसस्रोतसि

प्रद्युम्नप्रियबान्धवे चतुरवाङ्मुक्ताफलोदन्वति ।

तन्वीनेवचकोरपार्वणविधौ सौभाग्यलक्ष्मीनिधौ

धन्यः कोऽपि न विक्रियां कलयते प्राप्ते नवे यौवने ॥

संसारेऽस्मिन्नसारे कुनृपतिभवनद्वारसेवाकलङ्क-

व्यासङ्गव्यस्तधैर्यं कथममलधियो मानसं संविदध्युः ।

यद्येताः प्रोद्यदिन्दुद्युतिनिचयभृतो न स्युरम्भोजनेष्वाः

प्रेङ्खत्काश्चीकलापाः स्तनभरविनमन्मध्यभाजस्तरुण्यः ॥

सिद्धाध्यासितकन्दरे हरवृषस्कन्दावरुणद्रुमे

गङ्गाधौतशिलातले हिमवतःस्थाने स्थिते श्रेयसि ।

कः कुर्वीत शिरः प्रणाममलिनं म्लानं मनस्वी जनो

यद्वित्रस्तकुरङ्गशावनयना न स्युः स्मराखं स्त्रियः ॥

संसार तव पर्यन्तपदवी न दवीयसी ।

अन्तरा दुस्तरा न स्युर्यदि ते मदिरेक्षणाः ॥ ३३ ॥

दिश वनहरिणेभ्यो वंशकाण्डच्छवीनां

कवलमुपलकोटिच्छिन्नमूलं कुशानाम् ।

शक्युवतिकपोलापाण्डुताम्बूलवल्ली-

दलमरुणनस्त्राग्रैः पाटितं वा वधूभ्यः ॥ ३४ ॥

भासाराः सर्वे ते विरतिविरसाः पापविषया

जुगुप्स्यन्तां यद्वा ननु सकलदोषास्पदमिति ।

तथाप्येतद्भूमौ न हि परहितात्पुण्यमधिकं

न चास्मिन्संसारे कुवलयदृशो रम्यमपरम् ॥ ३५ ॥

मात्सर्यमुत्सार्य निवार्य कार्यमार्याः समर्यादमिदं वदन्तु ।

सेव्या नितम्बाः किमु भूवराणामुत स्मरस्मेरविलासिनीनाम् ॥

संसारे स्वप्नसारे परिणतितरले द्वे गती पण्डितानां

तत्त्वज्ञानामृताम्भः प्लवललितधियां यातु कालः कथंचित् ।

नो चेन्मुग्धाङ्गनानां स्तनघनजघनाभोगसंभोगिनीनां

स्थूलोपस्थस्थलीषु स्थगितकरतलस्पर्शलीलोद्यमानाम् ॥

आवासः क्रियतां गाङ्गे पापहारिणि वारिणि ।

स्तनद्वये तरुण्या वा मनोहारिणि हारिणि ॥ ३८ ॥

किमिह बहुभिरुक्तैर्युक्तिशून्यैः प्रलापै-

द्वयमिह पुरुषाणां सर्वदा सेवनीयम् ।

अभिनवमदलीलालालसं सुन्दरीणां

स्तनभरपरिखिन्नं यौवनं वा वनं वा ॥ ३९ ॥

सत्यं जना वच्मि न पक्षपाता-

लोकेषु सप्रस्वपि तथ्यमेतत् ।

नान्यन्मनोहारि नितम्बिनीभ्यो

दुःखैकहेतुर्न च कश्चिदन्यः ॥ ४० ॥

कामिनीगर्हणम् ॥

कान्तेत्युत्पललोचनेति विपुलश्रोणीभरेत्युन्नम-

त्पीनोत्तुङ्गपयोधरेति सुमुखाम्भोजेति सुभूरिति ।

दृष्ट्वा माद्यति मोदतेऽभिरमते प्रस्तौति विद्वानपि

प्रत्यक्षाशुचिभस्त्रिकां स्त्रियमहो मोहस्य दुश्चेष्टितम् ॥

स्मृता भवति तापाय दृष्ट्वा चोन्मादकारिणी ।

स्पृष्ट्वा भवति मोहाय सा नाम दयिता कथम् ॥ ४२ ॥

तावदेवामृतमयी यावल्लोचनगोचरा ।

चक्षुःपथादतीता तु विषादप्यतिरिच्यते ॥ ४३ ॥

नामृतं न विषं किञ्चिदेकां मुक्त्वा नितम्बिनीम् ।

सैवामृतलता रक्ता विरक्ता विषवल्लरी ॥ ४४ ॥

पत्तनं

आवर्तः संशयानामविनयभुवनं पट्टनं साहसानां

दोषाणां संनिधानं कपटशतमयं क्षेत्रमप्रत्ययानाम् ।

स्वर्गद्वारस्य विघ्नो नरकपुरमुखं सर्वमायाकरण्डं

स्त्रीयन्त्रं केन सृष्टं विषममृतमयं प्राणिलोकस्य पाशः ॥

नो सत्येन मृगाङ्ग एष वदनीभूतो न चेन्दीवर-

द्वन्द्वं लोचनतां गतं न कनकैरप्यङ्गयष्टिः कृता ।

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

किं त्वेवं कविभिः प्रतारितमनास्तत्त्वं विजानन्नपि

त्वङ्मांसास्थिमयं वपुर्मृगदृशां मन्दो जनः सेवते ॥

लीलावतीनां सहजा विलासास्त एव मूढस्य हृदि स्फुरन्ति ।

रागो नलिन्या हि निसर्गसिद्धस्तत्र भ्रमत्येव वृथा षडङ्घ्रिः ॥

यदेतत्पूर्णेन्दुद्युतिहरमुदाराकृति परं

मुखाब्जं तन्वङ्गथाः किल वसति यत्राधरमधु ।

इदं तर्कि पाकद्रुमफलमिदानीमतिरसं

व्यतीतेऽस्मिन्काले विषमिव भविष्यत्यसुखदम् ॥

उन्मीलन्निवली तरङ्गनिलया प्रोचुङ्गपीनस्तन-

द्वन्द्वेनोद्गतचक्रवाकयुगला वक्त्राम्बुजोद्भासिनी ।

कान्ताकारधरा नदीयमभिर्गतः क्रूरात्र नापेक्षुते ५०

संसारार्णवमज्जनं यदि तदा दूरेण संत्यज्यताम् ॥

जल्पन्ति सार्धमन्येन पश्यन्त्यन्यं सविभ्रमाः ।

हृद्रतं चिन्तयन्त्यन्यं प्रियः को नाम योषिताम् ॥ ५० ॥

अपसर सखे दूरादस्मात्कटाक्षविषानला-

त्प्रकृतिविषमाद्योषित्सर्पाद्विलासफणाभृतः ।

इतरफणिना दष्टः शक्यश्चिकित्सितुमौषधै-

श्चतुरवनिताभोगिग्रस्तं त्यजन्ति हि मन्त्रिणः ॥ ५१ ॥

विस्तारितं मकरकेतनधीवरेण

स्त्रीसंज्ञितं बडिशमत्र भवाम्बुराशौ ।

येनाचिरात्तदधरामिषलोलमर्त्य-

मत्स्यान्विकृष्य विपचल्यनुरागवह्नौ ॥ ५२ ॥

कामिनीकायकान्तारे कुचपर्वतदुर्गमे ।

मा संचर मनः पान्थ तत्रास्ते स्मरतस्करः ॥ ५३ ॥

ख्यादीर्घेण चलेन वक्रगतिना तेजस्विना भोगिना

नीलाब्जद्युतिनाहिना परमहं दष्टो न तच्चक्षुषा ।

दष्टः सन्ति चिकित्सका दिशि दिशि प्रायेण धर्मार्थिनो

मुग्धाक्षीक्षणवीक्षितस्य न हि मे वैद्यो न चाप्यौषधम् ॥

इह हि मधुरगीतं नृत्तमेतद्रसोऽयं

स्फुरति परिमलोऽसौ स्पर्श एष स्तनानाम् ।

इति हतपरमार्थैरिन्द्रियैर्भ्राम्यमाणः

स्वहितकरणधूर्तैः पञ्चभिर्वञ्चितोऽस्मि ॥ ५५ ॥

न गम्यो मन्त्राणां न च भवति भैषज्यविषयो

न चापि प्रध्वंसं व्रजति विविधैः शान्तिकशतैः ।

भ्रमावेशादङ्गे कमपि विदधद्भङ्गमसकृ-

त्स्मरापस्मारोऽयं भ्रमयति दृशं घूर्णयति च ॥ ५६ ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

जाल्यन्धाय च दुर्मुखाय च जराजीर्णाखिलाङ्गाय च

ग्रामीणाय च दुष्कुलाय च गलत्कुष्ठाभिभूताय च ।

यच्छन्तीषु मनोहरं निजवपुर्लक्ष्मीलवश्रद्धया

पण्यस्त्रीषु विवेककल्पलतिकाशस्त्रीषु रज्येत कः ॥ ५७ ॥

वेश्यासौ मदनज्वाला रूपेन्धनविवर्धिता ।

कामिभिर्यत्र हूयन्ते यौवनानि धनानि च ॥ ५८ ॥

कश्चुम्बति कुलपुरुषो वेश्याधरपल्लवं मनोज्ञमपि ।

चारभटचोरचेटकविटनटनिष्ठीवनशरावम् ॥ ५९ ॥

मधु तिष्ठति वाचि योषितां हृदि हालाहलमेव केवलम् ।

अत एव निपीयतेऽधरो हृदयं मुष्टिभिरेव ताड्यते ॥ ६० ॥

सुविरक्तदुर्विरक्तपद्धतिः ।

धन्यास्त एव धवलायतलोचनानां

तारुण्यदर्पघनपीनपयोधराणाम् ।

क्षामोदरोपरि लसन्निवलीलतानां

दृष्ट्वाकृतिं विकृतिमेति मनो न येषाम् ॥ ६१ ॥

बाले लीलामुकुलितममी मन्थरा दृष्टिपाताः

किं क्षिप्यन्ते विरम विरम व्यर्थ एष श्रमस्ते ।

संप्रत्यन्ये वयमुपरतं बाल्यमास्था वनान्ते

क्षीणो मोहस्तृणमिव जगज्जालमालोकयामः ॥ ६२ ॥

इयं बाला मां प्रत्यनवरतमिन्दीवरदल-

प्रभाचोरं चक्षुः क्षिपति किमभिप्रेतमनया ।

गतो मोहोऽस्माकं स्मरशबरबाणव्यतिकर-

ज्वरज्वाला शान्ता तदपि न वराकी विरमति ॥ ६३ ॥

किं कन्दर्प शरं कदर्थयति रे कोदण्डटङ्कारितं

रे रे कोकिल कोमलं कलरवं किं वा वृथा जल्पसि ।

मुग्धे स्निग्धविदग्धचारुमधुरैर्लोलैः कटाक्षैरलं

चेतश्चुम्बितचन्द्रचूडचरणध्यानामृतं वर्तते ॥ ६४ ॥

इन्दुशेखरः

विरहेऽपि संगमः खलु परस्परं संगतं मनो येषाम् ।

हृदयं विघट्टितं चेतसङ्गो विरहं विशेषयति ॥ ६५ ॥

किं गतेन यदि सा न जीवति

प्राणिति प्रियतमा तथापि किम् ।

इत्युदीक्ष्य नवमेघमालिकां

न प्रयाति पथिकः स्वमन्दिरम् ॥ ६६ ॥

विरमत बुधा योषित्सङ्गात्सुखात्क्षणभङ्गुरा-

त्कुरुत करुणामैत्रीप्रज्ञावधूजनसंगमम् ।

न खलु नरके हाराक्रान्तं घनस्तनमण्डलं

शरणमथवा श्रोणीविम्बं रणन्मणिमेखलम् ॥ ६७ ॥

यदा योगाभ्यासव्यसनकुशयोरात्ममनसो-

रविच्छिन्ना मैत्री स्फुरति कृतिनस्तस्य किमु तैः ।

प्रियाणामालापैरधरमधुभिर्वक्त्रविधुभिः

सनिश्वासामोदैः सकुचकलशाश्लेषसुरतैः ॥ ६८ ॥

यदासीदज्ञानं स्मरतिमिरसंचारजनितं

तदा दृष्टं नारीमयमिदमशेषं जगदिति ।

इदानीमस्माकं पटुतरविवेकाञ्जनजुषां

समीभूता दृष्टिस्त्रिभुवनमपि ब्रह्म मनुते ॥ ६९ ॥

तावदेव कृतिनामपि स्फुरत्येष निर्मलविवेकदीपकः ।

यावदेव न कुरङ्गचक्षुषां ताड्यते चटुललोचनाञ्चलैः ॥ ७० ॥

वचसि भवति संगत्यागमुद्दिश्य वार्ता

श्रुतिमुखरमुखानां केवलं पण्डितानाम् ।

जघनमरुणरत्नग्रन्थिकाञ्चीकलापं

कुवलयनयनानां को विहातुं समर्थः ॥ ७१ ॥

स परप्रतारकोऽसौ निन्दन्ति^{ति} योऽलीकपण्डितो युवतीः ।

यस्मात्तपस्रोऽपि फलं स्वर्गः स्वर्गोऽपि चाप्सरसः ॥ ७२ ॥

मत्तेभकुम्भदलने भुवि सन्ति धीराः

केचित्प्रचण्डमृगराजवधेऽपि दक्षाः ।

किं तु ब्रवीमि बलिनां पुरतः प्रसह्य

कन्दर्पदर्पदलने विरला मनुष्याः ॥ ७३ ॥

सन्मार्गे तावदास्ते प्रभवति च नरस्तावदेवेन्द्रियाणां

लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालम्बते तावदेव ।

भूचापाकृष्टमुक्ताः श्रवणपथगता नीलपद्मान एते

यावल्लीलावतीनां हृदि न धृतिमुषो दृष्टिबाणाः पतन्ति ॥

उन्मत्तप्रेमसंरम्भादारभन्ते यदङ्गनाः ।

तत्र प्रत्यूहमाधातुं ब्रह्मापि खलु कातरः ॥ ७५ ॥

तावन्महत्त्वं पाण्डित्यं कुलीनत्वं विवेकता ।

यावज्ज्वलति नाङ्गेषु हतः पञ्चेषुपावकः ॥ ७६ ॥

शास्त्रज्ञोऽपि प्रगुणितनयोऽप्यात्तबोधोऽपि बाढं प्रसन्धितनीतिः

संसारेऽस्मिन्भवति विरलो भाजनं सद्गतीनाम् ।

येनैतस्मिन्निरयनगरद्वारमुद्घाटयन्ती

वामाक्षीणां भवति कुटिला भूलता कुञ्चिकेव ॥ ७७ ॥

कुशः काणः खञ्जः श्रवणरहितः पुच्छाविकलो

व्रणी पूयक्लिन्नः कृमिकुलशतैरावृततनुः ।

शुधाक्षामो जीर्णः पिठरककसालार्पितगलः

शुनीमन्वेति श्वा हतमपि च हन्त्येव मदनः ॥ ७८ ॥

स्त्रीमुद्रां कुसुमायुधस्य जयिनीं सर्वार्थसंपत्करीं

ये मूढाः प्रविहाय यान्ति कुधियो मिथ्याफलान्वेषिणः ।

ते तेनैव निहत्य निर्दयतरं नग्रीकृता मुण्डिताः

केचित्पञ्चशिखीकृताश्च जटिलाः कापालिकाश्चापरे ॥

विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो वाताम्बुपर्णाशना-

स्तेऽपि स्त्रीमुखपङ्कजं सुललितं दृष्ट्वैव मोहं गताः ।

शल्यन्नं सघृतं पयोदधियुतं ये भुञ्जते मानवा-

स्तेषामिन्द्रियनिग्रहो यदि भवेद्विन्ध्यः प्लवेत्सागरे ॥

ऋतुवर्णनम् ॥

परिमलभृतो वाताः शाखा नवाङ्कुरकोटयो

मधुरविधुरोत्कण्ठाभाजः प्रियाः पिकपक्षिणाम् ।

द विरलविरलस्वेदोद्गारा वधूवदनेन्ध्रवः

प्रसरति मधौ धात्र्यां जातो न कस्य गुणोदयः ॥ ८१ ॥

मधुरयं मधुरैरपि कोकिलाकलरवैर्मलयस्य च वायुभिः ।

विरहिणः प्रहिणस्ति गरीरिणो विपदि हन्त सुधापि विधायते ॥

न

विनायते

आवासः किलकिञ्चित्स्य दयिताः पार्श्वे विलासालयाः

कर्णे कोकिलकामिनीकलरवः स्मेरो लतामण्डपः ।

गोष्ठी सत्कविभिः समं कतिपयैर्मुग्धाः सितांशोः कराः

केषांचित्सुखयन्ति चात्र हृदयं चैत्रे विचित्राः स्रजः ॥

पान्थर्त्तविरहानलाहुतिकलामातन्वती मञ्जरी

माकन्देषु पिकाङ्गनाभिरधुना सोत्कण्ठमालोक्यते ।

अल्पास्ते नवपाटलापरिमलप्राग्भारपाटञ्चरा

वान्ति क्लान्तिवितानतानवक्रतः श्रीखण्डशैलानिलाः ॥

प्रथितः प्रणयवतीनां तावत्पदमातनोतु हृदि मानः ।

भवति न यावच्चन्दनतरुसुरभिर्मलयपवमानः ॥ ८५ ॥

सहकारकुसुमकेसरनिकरभरामोदमूर्छितदिगन्ते ।

मधुरमधुविधुरमधुपे मधौ भवेत्कस्य नोत्कण्ठा ॥ ८६ ॥

अच्छाच्छचन्दनरसार्द्रतरा मृगाक्ष्यो

धारागृहाणि कुसुमानि च कौमुदी च ।

मन्दो मरुत्सुमनसः शुचि हर्म्यपृष्ठं

ग्रीष्मे मदं च मदनं च विवर्धयन्ति ॥ ८७ ॥

स्त्रजो हृद्यामोदा व्यजनपवनश्चन्द्रकिरणाः

परागः कासारो मलयजरजः शीधु विशदम् ।

शुचिः सौधोत्सङ्गः प्रतनु वसनं पङ्कजदृशो

निदाघार्तावेतद्विलसति लभन्ते सुकृतिनः ॥ ८८ ॥

सुधाशुभ्रं धाम स्फुरदमलरश्मिः शशधरः

प्रियावक्त्राम्भोजं मलयजरजश्चातिसुरभि ।

स्रजो हृद्यामोदास्तदिदमखिलं रागिणि जने

करोत्यन्तःक्षोभं न तु विषयसंसर्गविमुखे ॥ ८९ ॥

तरुणीवेषोद्दीपितकामा

विकसज्जातीपुष्पसुगन्धिः ।

उन्नतपीनपयोधरभारा

प्रावृट् तनुते कस्य न हर्षम् ॥ ९० ॥

वियदुपचितमेघं भूमयः कन्दलिन्यो

नवकुटजकदम्बमोदिनो गन्धवाहाः ।

शिखिकुलकलकेकारावरम्या वनान्ताः

सुखिनमसुखिनं वा सर्वमुत्कण्ठयन्ति ॥ ९१ ॥

उपरि घनं घनपटलं तिर्यगिरयोऽपि नर्तितमयूराः ।

क्षितिरपि कन्दलधवला दृष्टिं पथिकः क पातयति ॥ ९२ ॥

इतो विद्युद्वल्लीविलसितमितः केतकितरोः

स्फुरन्गन्धः प्रोद्यज्जलदनिनदस्फूर्जितमितः ।

इतः केकीक्रोडाकलकलरवः पक्ष्मलदृशां

कथं यास्यन्त्येते विरहदिवसाः संभृतरसाः ॥ ९३ ॥

असूचीसंचारे तमसि नभसि प्रौढजलद-

ध्वनिप्राज्ञमन्ये पतति पृषतानां च निचये ।

इदं सौदामन्याः कनककमनीयं विलसितं

मुदं च ग्लानिं च प्रथयति पथि स्वैरसुदृशाम् ॥ ९४ ॥

आसारेण न हर्म्यतः प्रियतमैर्यातुं बहिः शक्यते

शीतोत्कम्पनिमित्तमायतदृशा गाढं समालिङ्गयते ।

जाताः शीकरशीतलाश्च मरुतो रत्यन्तस्वेदच्छिदो

धन्यानां बत दुर्दिनं सुदिनतां याति प्रियासंगमे ॥ ९५ ॥

अर्धं सुप्त्वा निशायाः सरभससुरतायाससन्नश्लथाङ्गः

प्रोद्भूतासह्यतृष्णो मधुमदनिरतो हर्म्यपृष्ठे विविक्ते ।

संभोगकृन्तकान्ताशिथिलभुजलतावर्जितं कर्करीतो

ज्योत्स्नाभिन्नाच्छधारं न पिबति सलिलं शारदं मन्दपुण्यः ॥

हेमन्ते दधिदुग्धसर्पिरशना माञ्जिष्ठवासोभृतः

काश्मीरद्रवसान्द्रदिग्धवपुषश्छिन्ना विचित्रै रतैः ।

वृत्तोरुस्तनकामिनीजनकृताश्लेषा गृहाभ्यन्तरे

ताम्बूलीदलपूगपूरितमुखा धन्याः सुखं शेरते ॥ ९७ ॥

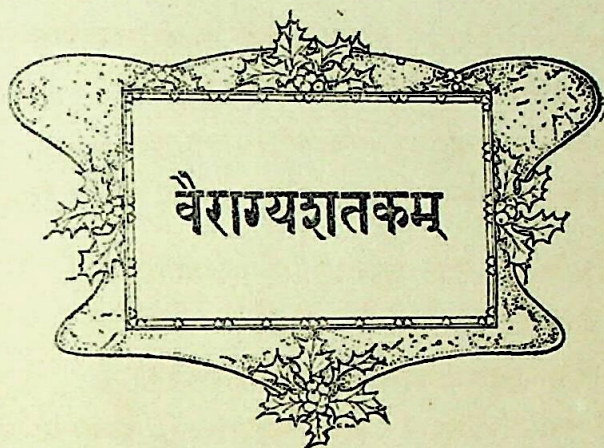
प्रोद्यत्प्रौढप्रियङ्गुद्युतिभृति विकसत्कुन्दमाद्यद्विरेफे
 काले प्रालेयवातप्रचलविलसितोदारमन्दारधाम्नि ।
 येषां नो कण्ठलग्ना क्षणमपि तुहिनक्षोददक्षा मृगाक्षी
 तेषामायामयामा यमसदनसमा यामिनी याति यूनाम् ॥

चुम्बन्तो गण्डभित्तीरलकवति मुखे सीत्कृतान्यादधाना
 वक्षःसूतञ्चुकेषु स्तनभरपुलकोद्भेदमापादयन्तः ।
 ऊरूनाकम्पयन्तः पृथुजघनतटात्संसयन्तोऽशुकानि
 व्यक्तं कान्ताजनानां विटचरितभृतः शैशिरा वान्ति वाताः ।

केशानाकुलयन्तशो मुकुलयन्वासो वलादाक्षिप-
 त्रातन्वन्पुलकोद्भमं प्रकटयन्नावेगकम्पं शनैः ।
 वारं वारमुदारसीत्कृतकृतो दन्तच्छदान्पीडय-
 न्प्रायः शैशिर एष संप्रति मरुत्कान्तासु कान्तायते ॥

इति शृङ्गारशतकं संपूर्णम् ॥

*B. 4

॥ श्रीः ॥

॥ वैराग्यशतकम् ॥

तृष्णादूषणम् ।

चूडोत्तंसितचन्द्रचारुकलिकाचञ्चच्छिखाभास्वरो

लीलादग्धविलोलकामशलभः श्रेयोदशाग्रे स्फुरन् ।

अन्तःस्फूर्जदपारमोहतिमिरप्राग्भारमुच्चाटय-

श्रेतःसद्यनि योगिनां विजयते ज्ञानप्रदीपो हरः ॥ १ ॥

आन्तं देशमनेकदुर्गविषमं प्राप्तं न किञ्चित्फलं

त्यक्त्वा जातिकुलाभिमानमुचितं सेवा कृता निष्फला ।

भुक्तं मानविवर्जितं परगृहेष्वाशङ्कया काकव-

त्तृष्णे जृम्भसि पापकर्मपिशुने नाद्यापि संतुष्यसि ॥

उत्खातं निधिशङ्कया क्षितितलं ध्माता गिरेर्धातवो

निस्तीर्णः सरितां पतिर्नृपतयो यत्नेन संतोषिताः ।

मन्त्राराधनतत्परेण मनसा नीताः श्मशाने निशाः

प्राप्तः काणवराटकोऽपि न मया तृष्णे सकामा भव ॥

खलालापाः सोढाः कथमपि तदाराधनपरै-

निगृह्यान्तर्वाष्पं हसितमपि शून्येन मनसा ।

कृतो वित्तस्तम्भप्रतिहतधियामञ्जलिरपि

त्वमाशे मोघाशे किमपरमतो नर्तयसि माम् ॥ ४ ॥

अमीषां प्राणानां तुलितविसिनपित्तपयसां

कृते किं नास्माभिर्विगलितविवेकैर्व्यवसितम् ।

यदाढ्यानामग्रे द्रविणमदनिःसंज्ञमनसां

कृतं मानव्रीडैर्निजगुणकथापातकमपि ॥ ५ ॥

क्षान्तं न क्षमया गृहेचितसुखं त्यक्तं न संतोषतः

सोढा दुःसहशीतवाततपनक्लेशा न तप्तं तपः ।

ध्यातं वित्तमहर्निशं नियमितप्राणैर्न शंभोः पदं

तत्तत्कर्म कृतं यदेव मुनिभिस्तैस्तैः फलैर्वञ्चिताः ॥ ६ ॥

भोगा न भुक्ता वयमेव भुक्ता-

स्तपो न तप्तं वयमेव तप्ताः ।

कालो न यातो वयमेव याता-

स्तृष्णा न जीर्णा वयमेव जीर्णाः ॥ ७ ॥

बलिभिर्मुखमाक्रान्तं पलितेनाङ्कितं शिरः ।

गात्राणि शिथिलायन्ते तृष्णैका तरुणायते ॥ ८ ॥

निवृत्ता भोगेच्छा पुरुषबहुमानोऽपि गलितः

समानाः स्वर्याताः सपदि सुहृदो जीवितसमाः ।

शनैर्यष्ट्युत्थानं घनतिमिररुद्धे च नयने

अहो मूढः कायस्तदपि मरणापायचाकितः ॥ ९ ॥

आशा नाम नदी मनोरथजला तृष्णातरङ्गाकुला

रागप्राह्वती वितर्कविहगा धैर्यद्रुमध्वंसिनी ।

मोहावर्तसुदुस्तरातिगहना प्रोत्तुङ्गचिन्तातटी

तस्याः पारगता विशुद्धमनसो नन्दन्ति योगीश्वराः ॥

विषयपरित्यागविडम्बना ।

न संसारोत्पन्नं चरितमनुपश्यामि कुशलं

विपाकः पुण्यानां जनयति भयं मे विमृशतः ।

महद्भिः पुण्यौघैश्चिरपरिगृहीताश्च विषया

महान्तो जायन्ते व्यसनमिव दातुं विषयिणाम् ॥ ११ ॥

✓ अवश्यं यातारश्चिरतरमुषित्वापि विषया

वियोगे को भेदस्यजति न जनो यत्स्वयममून् ।

ब्रजन्तः स्वतन्त्र्यादतुलपरितापाय मनसः

स्वयं त्यक्ता ह्येते शममुखमनन्तं विदधति ॥ १२ ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ब्रह्मज्ञानविवेकनिर्मलधियः कुर्वन्त्यहो दुष्करं

यन्मुञ्चन्त्युपभोगभाञ्ज्यपि धनान्येकान्ततो निःस्पृहाः ।

संप्राप्तान्न पुरा न संप्रति न च प्राप्तौ दृढप्रत्यया-

न्वाञ्छामात्रपरिग्रहानपि परं त्यक्तुं न शक्ता वयम् ॥ १३ ॥

धन्यानां गिरिकन्दरेषु वसतां ज्योतिःपरं ध्यायता-

मानन्दाश्रुकणान्पिबन्ति शकुना निःशङ्कमङ्केशयाः ।

अस्माकं तु मनोरथोपरचितप्रासादवापीतट-

क्रीडाकाननकेलिकौतुकजुषामायुः परं क्षीयते ॥ १४ ॥

भिक्षाशनं तदपि नीरसमेकवारं

शय्या च भूः परिजनो निजदेहमात्मम् ।

वस्त्रं विशीर्णशतखण्डमयी च कन्था

हा हा तथापि विषया न परित्यजन्ति ॥ १५ ॥

स्तनौ मांसग्रन्थी कनककलशावित्युपमितौ

मुखं श्लेष्मागारं तदपि च शशाङ्केन तुलितम् ।

सर्वन्मूत्रास्त्रिंशं करिवरशिरःस्पर्धि जघनं

मुहुर्निन्द्यं रूपं कविजनविशेषैर्गुरु कृतम् ॥ १६ ॥

✓ एको रागिषु राजते प्रियतमादेहार्धहारी हरो

नीरागेषु जनो विमुक्तललनासङ्गो न यस्मात्परः ।

दुर्वारस्मरवाणपन्नगविषयाविद्वमुग्धो जनः

शेषः कामविडम्बितान्न विषयान्भोक्तुं न मोक्तुं क्षमः ॥

अजानन्दाहात्म्यं पततु शलभस्तीव्रदहने

स मीनोऽप्यज्ञानाद्वडिशयुतमश्रातु पिशितम् ।

विज्ञानन्तोऽप्येते वयमिह विपज्जालजाटिला-

न्न मुञ्चामः कामानहह गहनो मोहमहिमा ॥ १८ ॥

तृषा शुष्यत्यास्ये पिबति सलिलं शीतमधुरं

क्षुधार्तः शाल्यन्नं कवलयति मांसादिकलितम् ।

प्रदीप्ते कामाग्नौ सुदृढतरमालिङ्गति वधूं

प्रतीकारं व्याधैः सुखमिति विपर्यस्यति जनः ॥

तुङ्गं वेश्म सुताःसतामभिमताः संख्यातिगाः संपदः

कल्याणी दयिता वयश्च नवमित्यज्ञानमूढो जनः ।

मत्वा विश्रमन्श्चरं निविशते संसारकारागृहे

संहस्य क्षणभङ्गुरं तदखिलं धन्यस्तु संन्यस्यति ॥२०॥

याच्ञादन्यदूषणम् ।

दीना दीनमुखैः सदैव शिशुकैराकृष्टजीर्णाम्बरा

क्रोशद्भिः क्षुधितैर्निरन्नविधुरा दृश्या न चेद्देहिनी ।

याच्वाभङ्गभयेन गद्गदगलत्रुट्यद्विलीनाक्षरं

को देहीति वदेत्स्वदग्धजठरस्यार्थे मनस्वी पुमान् ॥

अभिमतमहामानग्रन्थिप्रभेदपटीयसी

गुरुतरगुणग्रामाम्भोजस्फुटोज्ज्वलचन्द्रिका ।

विपुलविलसलज्जावल्लीवितानकुठारिका

जठरपिठरी दुष्पूरेयं करोति विडम्बनम् ॥ २२ ॥

पुण्ये ग्रामे वने वा महति सितपटच्छन्नपालिं कपालिं

ह्यादाय न्यायगर्भद्विजहुतहुतभुग्धूमधूम्रोपकण्ठे ।

द्वारं द्वारं प्रविष्टो वरमुदरदरीपूरणाय क्षुधार्तो

मानी प्राणैः सनाथो न पुनरनुदिनं तुल्यकुल्येषु दीनः ॥

गङ्गातरङ्गकणशीकरशीतलानि

विद्याधराध्युषितचारुशिलातलानि ।

स्थानानि किं हिमवतः प्रलयं गतानि

यत्सावमानपरपिण्डरता मनुष्याः ॥ २४ ॥

किं कन्दाः कन्दरेभ्यः प्रलयमुपगता निर्जरा वा गिरिभ्यः

प्रध्वस्ता वा तरुभ्यः सरसफलभृतो वल्कलिन्यश्च शाखाः ।

वीक्ष्यन्ते यन्मुखानि प्रसभमपगतप्रश्रयाणां खलानां

दुःखाप्तस्वरूपवित्तस्मयपवनवशान्तितभ्रूलतानि ॥ २५ ॥

पुण्यैर्मूलफलैस्तथा प्रणयिनीं वृत्तिं कुरुष्वधुना

भूशय्यां नवपल्लवैरकृपणैरुत्तिष्ठ यावो वनम् ।

शुद्राणामविवेकमूढमनसां यत्रेश्वराणां सदा

वित्तव्याधिविकारविह्वलगिरां नामापि न श्रूयते ॥ २६ ॥

फलं स्वेच्छालभ्यं प्रतिवनमखेदं क्षितिरुहां

पयः स्थाने स्थाने शिशिरमधुरं पुण्यसरिताम् ।

मृदुस्पर्शा शय्या सुललितलतापल्लवमयी

सहन्ते संतापं तदपि धनिनां द्वारि कृपणाः ॥ २७ ॥

ये वर्तन्ते धनपतिपुरः प्रार्थनादुःखभाजो

ये चाल्पत्वं दधति विषयाक्षेपपर्याप्तबुद्धेः ।

तेषामन्तःस्फुरितहसितं वासराणि स्मरेयं

ध्यानच्छेदे शिखरिकुहरग्रावशय्यानिषण्णः ॥ २८ ॥

ये संतोषनिरन्तरप्रमुदितास्तेषां न भिन्ना मुदो

ये त्वन्ये धनलुब्धसंकुलधियस्तेषां न तृष्णा हता ।

इत्थं कस्य कृते कृतः स विधिना कीदृक्पदं संपदां

स्वात्मन्येव समाप्तहेममहिमा मेरुर्न मे रोचते ॥ २९ ॥

भिक्षाहारमदन्यमप्रतिसुखं भीतिच्छिदं सर्वतो

दुर्मात्सर्यमदाभिमानमथनं दुःखौघविध्वंसनम् ।

सर्वत्रान्वहमप्रयत्नसुलभं साधुप्रियं पावनं

शंभोः सन्नमवार्यमक्षयनिधिं शंसन्ति योगीश्वराः ॥

भोगास्थैर्यवर्णनम् ॥

भोगे रोगभयं कुले च्युतिभयं वित्ते नृपालाद्भयं

माने दैन्यभयं बले रिपुभयं रूपे जराया भयम्
शास्त्रे वादिभयं गुणे खलभयं काये कृतान्ताद्भयं

सर्वं वस्तु भयान्वितं भुवि नृणां वैराग्यमेवाभयम् ॥

आक्रान्तं मरणेन जन्म जरसा चात्युज्ज्वलं यौवनं

संतोषो धनलिप्सया शमसुखं प्रौढाङ्गनाविभ्रमैः ।

लोकैर्मत्सरिभिर्गुणा वनभुवो व्यालैर्नृपा दुर्जनै-

रस्थैर्येण विभूतयोऽप्युपहता ग्रस्तं च किं केन वा ॥

आधिव्याधिशतैर्जनस्य विविधैरारोग्यमुन्मूल्यते

लक्ष्मीर्यत्र पतन्ति तत्र विवृतद्वारा इव व्यापदः ।

जातं जातमवश्यमाशु विवशं मृत्युः करोत्यात्मसा-

त्तर्तिक तेन निरङ्कुशेन विधिना यन्निर्मितं सुस्थिरम् ॥

भोगास्तुङ्गतरङ्गभङ्गतरलाः प्राणाः क्षणध्वंसिनः

स्तोकान्येव दिनानि यौवनसुखम्फूर्तिः प्रियासु स्थिता ।

तत्संसारमसारमेव निखिलं बुध्वा बुधा बोधका

लोकानुग्रहपेशलेन मनसा यन्नः समाधीयताम् ॥ ३३ ॥

भोगा मेघवितानमध्यविलसत्सौदामिनीचञ्चला

आयुर्वायुविघाटिताब्जपटलीलीनाम्बुवद्भङ्गुरम् ।

लोला यौवनलालसास्तनुभृतामित्याकलय्य द्रुतं

योगे धैर्यसमाधिसिद्धिसुलभे बुद्धिं विधङ्गं बुधाः ॥ ३४ ॥

आयुः कल्लोललोलं कतिपयदिवसस्थायिनी यौवनश्री-

रर्थाः संकल्पकल्पा घनसमयतडिद्विभ्रमा भोगपूगाः ।

कण्ठाश्लेषोपगूढं तदपि च न चिरं यत्प्रियाभिः प्रणीतं

ब्रह्मण्यासक्तचित्ता भवत भवभयाभोधिपारं तरीतुम् ॥

कृच्छ्रेणामेध्यमध्ये नियमिततनुभिः स्थायते गर्भवासे

कान्ताविश्लेषदुःखव्यतिकरविषमो यौवने चोपभोगः ।

वामाक्षीणामवज्ञाविहसितवसतिवृद्धभावोऽप्यसाधुः

संसारो रे मनुष्या वदत यदि मुखं स्वल्पमप्यस्ति किञ्चित् ॥

रे

श्रीव

व्याघ्री तिष्ठति जरा परितर्जयन्ती

रोगाश्च शत्रव इव प्रहरन्ति देहम् ।

आयुः परित्यजति भिन्नघटादिवाभो

लोकस्तथाप्यहितमाचरतीति चित्रम् ॥ ३८ ॥

भोगा भङ्गुरवृत्तयो बहुविधास्तैरेव चायं भव-

स्तत्कस्येह कृते परिभ्रमत रे लोकाः कृतं चेष्टितैः ।

आशापाशशतोपशान्तिविशदं चेतः समाधीयतां

कामोत्पत्तिवशात्स्वधामनि यदि श्रद्धेयमस्मद्वचः ॥३९॥

ब्रह्मेन्द्रादिमरुद्गणांस्तृणकणान्यत्र स्थितो मन्यते

यत्स्वादाद्विरसा भवन्ति विभवास्त्रैलोक्यराज्यादयः ।

भोगः कोऽपि स एक एव परमो नित्योदितो जृम्भते

भोःसाधो क्षणभङ्गुरे तदितरे भोगे रतिं मा कृथाः ॥

कालमहिमानुवर्णनम् ।

सा रम्या नगरी महान्स नृपतिः सामन्तचक्रं च त-

त्पार्श्वे तस्य च सा विदग्धपरिषत्ताश्चन्द्रविम्बानताः ।

उद्धृतः स च राजपुत्रनिबहस्ते वन्दिनस्ताः कथाः

सर्वं यस्य वशादगात्स्मृतिपथं कालाय तस्मै नमः ॥

यत्रानेकः कचिदपि गृहे तत्र तिष्ठत्यथैको

यत्राप्येकस्तदनु बहवस्तत्र नैकोऽपि चान्ते ।

इत्थं नेयै रजनिदिवसौ लोलयन्द्वाविवाक्षौ

कालः कल्यो भुवनफलके क्रीडति प्राणिशरैः ॥ ४२ ॥

आदित्यस्य गतागतरहरहः संक्षीयते जीवितं

व्यापारैर्बहुकार्यभारगुरुभिः कालोऽपि न ज्ञायते ।

दृष्ट्वा जन्मजराविपत्तिमरणं लासश्च नोत्पद्यते

पीत्वा मोहमयीं प्रमादमदिरामुन्मत्तभूतं जगत् ॥ ४३ ॥

रात्रिः सैव पुनः स एव दिवसो मत्वा मुधा जन्तवो

धावन्त्युद्यमिनस्तथैव निभृतप्रारब्धतत्तत्क्रियाः ।

व्यापारैः पुनरुक्तभूतविषयैरित्थं विधेनामुना

संसारेण कदर्थिता वयमहो मोहान्न लज्जामहे ॥ ४४ ॥

न ध्यातं पदमीश्वरस्य विधिवत्संसारविच्छिन्नये

स्वर्गद्वारकवाटपाटनपटुर्धर्मोऽपि नोपार्जितः ।

नारीपीनपयोधरोरुयुगलं स्वप्नेऽपि नालिङ्गितं

मातुः केवलमेव यौवनवतच्छेदे कुठारा वयम् ॥ ४५ ॥

नाभ्यस्ता प्रतिवादिबृन्ददमनीविद्या विनीतोचिता

खड्गाग्रैः करिकुम्भपीठदलनैर्नाकं न नीतं यशः ।

कान्ताकोमलपल्लवाधररसः पीतो न चन्द्रोदये

तारुण्यं गतमेव निष्फलमहो शून्यालये दीपवत् ॥ ४६ ॥

विद्या नाधिगता कलङ्करहिता वित्तं च नोपार्जितं

शुश्रूषापि समाहितेन मनसा पित्रोर्न संपादिता ।

आलोलायतलोचनाः प्रियतमाः स्वप्नेऽपि नालिङ्गिताः

कालोऽयं परिपिण्डलोलुपतया काकैरिव प्रेर्यते ॥ ४७ ॥

वयं येभ्यो जाताश्चिरपरिचिता एव खलु ते

समं यैः संवृद्धाः स्मृतिविषयतां तेऽपि गमिताः ।

इदानीमेते स्मः प्रतिदिवसमासन्नपतना

गतास्तुल्यावस्थां सिकतिलनदीतीरितरुभिः ॥ ४८ ॥

आयुर्वर्षशतं नृणां परिमितं रात्रौ तदर्धं गतं

तस्यार्धस्य परस्य चार्धमपरं बालत्ववृद्धत्वयोः ।

शेषं व्याधिवियोगदुःखसहितं सेवादिभिर्नीयते

जीवे वारितरङ्गचञ्चलतरे सौख्यं कुतः प्राणिनाम् ॥

क्षणं बालो भूत्वा क्षणमपि युवा कामरसिकः

क्षणं चित्तैर्हीनः क्षणमपि च संपूर्णविभवः ।

जराजीर्णैरङ्गैर्नट इव वलीमण्डिततनु-

नरः संसारान्ते विशति यमधानीयवनिकाम् ॥ ५० ॥

यतिनृपतिसंवादवर्णनम् ॥

त्वं राजा वयमप्युपासितगुरुप्रज्ञाभिमानोन्नताः

ख्यातस्त्वं विभवैर्यशंसि कवयो दिक्षु प्रतन्वन्ति नः ।

इत्थं मानधनातिदूरमुभयोरप्यावयोरन्तरं

यद्यस्मासु पराङ्मुखोऽसि वयमप्येकान्ततो निःस्पृहाः ॥

अर्थानामीशिषे त्वं वयमपि च गिरामीशमहे यावदर्थं

शूरस्त्वं वादिदर्पव्युपशमनविधावक्ष्यं पाटवं नः ।

सेवन्ते त्वां घनाढ्या मतिमलहतये मामपि श्रोतुकामा

मय्यप्यास्था न ते चेत्त्वयि मम नितरामेव राजन्ननास्था ॥

वयमिह परितुष्टा वल्कलैस्त्वं दुकूलैः

सम इव परितोषो निर्विशेषो विशेषः ।

स तु भवतु दरिद्रो यस्य तृष्णा विशाला

मनसि च परितुष्टे कोऽर्थवान्को दरिद्रः ॥ ५३ ॥

फलमलमशनाय स्वादुपानाय तोयं

क्षितिरपि शयनार्थं वाससे वल्कलं च ।

नवधनमधुपानभ्रान्तसर्वेन्द्रियाणा-

मविनयमनुमन्तुं नोत्सहे दुर्जनानाम् ॥ ५४ ॥

अशीमहि वयं भिक्षामाशावासो वसीमहि ।

शयीमहि महीपृष्ठे कुर्वीमहि किमीश्वरैः ॥ ५५ ॥

न नटा न विटा न गायका

न च सभ्येतरवादचुञ्चवः ।

नृपमीक्षितुमत्र के वयं

स्तनभारानमिता न योषितः ॥

विपुलहृदयैरीशैरेतज्जगज्जनितं पुरा

विधृतमपरैर्दत्तं चान्यैर्विजित्य तृणं यथा ।

इह हि भुवनान्यन्ये धीराश्चतुर्दश भुञ्जते

कतिपयपुरस्वाम्ये पुंसां क एष मदञ्जरः ॥ ५७ ॥

अभुक्तायां यस्यां क्षणमपि न जातं नृपशतै-

र्भुवस्तस्या लाभे क इव बहुमानः श्रितिशृताम् ।

तदंशम्याप्येशे तदवयवलेशेऽपि पतयो

विषादे कर्तव्ये विदधति जडाः प्रत्युत मुदम् ॥ ५८ ॥

मृत्पिण्डो जलरेखया वलयितः सर्वोऽप्ययं नन्वणुः

स्वांशीकृत्य तमेव संगरशतै राज्ञां गणा भुञ्जते ।

ते दद्मुर्ददतोऽथवा किमपरं क्षुद्रा दरिद्रा भृशं

धिग्धिक्तान्पुरुषाधमान्धनकणान्वाच्छ्रान्ति तेभ्योऽपि ये ॥

स जातः कोऽप्यासीन्मदनरिपुणा मूर्ध्नि धवलं

कपालं यस्याञ्चैर्विनिहितमलंकारविधये ।

नृभिः प्राणत्राणप्रवणमतिभिः कैश्चिदधुना

नमद्भिः कः पुंसामयमतुलदर्पञ्जरभरः ॥ ६० ॥

मनःसंवाधननियमनम् ।

परेषां चेतांसि प्रतिदिवसमाराध्य बहुधा
 प्रसादं किं नेतुं विशसि हृदय क्लेशकलितम् ।
 प्रसन्ने त्वय्यन्तः स्वयमुदितचिन्तामणिगणो
 जिविक्तः संकल्पः किमभिलषितं पुष्यति न ते ॥ ६१ ॥

परिभ्रमसि किं मुधा कचन चित्त विश्राम्यतां
 स्वयं भवति यद्यथा भवति तत्तथा नान्यथा ।
 अतीतजननुस्मरणपि च भाव्यसंकल्पय-
 ज्ञतर्कितसमागमाननुभवामि भोगानहम् ॥ ६२ ॥

एतस्याद्विरभेन्द्रियार्थगहनादायासकादाश्रय
 श्रेयोभार्गमशेषदुःखक्षमतव्यापारदक्षं क्षणात् ।
 स्वात्मीभावमुपैहि संत्यज निजां कल्लोललोलां गतिं
 मा भूयो भज भङ्गुरां भवरतिं चेतः प्रसीदाधुना ॥

मोहं भार्जय तामुपाजय रतिं चन्द्रार्धचूडामणौ
 चेतः स्वर्गतरङ्गिणीतटभुवामासङ्गमङ्गीकुरु ।
 को वा वीचिषु बुद्बुदेषु च तडिलेखासु च श्रीषु च
 ज्वालाग्नेषु च पत्रगेषु च सुहृद्गोत्रेषु च प्रत्ययः ॥ ६४ ॥

चेतश्चिन्तय मा रमां सकृदिमामस्थायिनीमास्थया

भूपालभुकुटीविहरणव्यापारपग्याङ्गनाम् ।

कन्थाकञ्चुकिनः प्रविश्य भवनद्वाराणि वाराणसी-

रथ्यापाङ्क्तिषु पाणिपात्रपतितां भिक्षामपेक्षामहे ॥ ६५ ॥

अग्रे नीतिं सरसकवयः पार्श्वयोर्दाक्षिणात्याः

पञ्चालीलावलयरणितं चामरग्राहिणीनाम् ।

यद्यस्त्वेवं कुरु भवरसास्वादने लम्पटत्वं

नो चेच्चैतः प्रविश सहसा निर्विकल्पे समाधौ ॥ ६६ ॥

प्राप्ताः श्रियः सकलकामदुष्वास्ततः किं

न्यस्तं पदं शिरसि विद्विषतां ततः किम् ।

संपादिताः प्रणयिनो विभवैस्ततः किं

कल्पस्थितास्तनुभृतां तनवस्ततः किम् ॥ ६७ ॥

भक्तिर्भवे मरणजन्मभयं हृदिस्थं

स्नेहो न बन्धुषु न मन्मथजा विकाराः ।

संसर्गदोषरहिता विजना वनान्ता

वैराग्यमस्ति किमितः परमर्थनीयम् ॥ ६८ ॥

तस्मादनन्तमजरं परमं विकसि

तद्ब्रह्म चिन्तय किमेभिरसद्विकल्पैः ।

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

यस्यानुषङ्गिण इमं भुवनाधिपत्य-

भोगादयः कृपणलोकमता भवन्ति ॥ ६९ ॥

पातालमाविशसि यासि नभो विलङ्घ्य

दिङ्मण्डलं भ्रमसि मानस चापलेन ।

भ्रान्त्यापि जातु विमलं कथमात्मनीनं

न ब्रह्म संस्मरसि निर्वृतिमेषि येन ॥ ७० ॥

नित्यानित्यवस्तुविचारः ॥

किं वेदैः स्मृतिभिः पुराणपठनैः शास्त्रैर्महाविस्तरैः

स्वर्गग्रामकुटीनिवासफलदैः कर्मक्रियाविभ्रमैः ।

मुक्तवैकं भवदुःखभाररचनाविध्वंसकालानलं

स्वात्मानन्दपदप्रवेशकलनं शेषैर्वणिग्वृत्तिभिः ॥ ७१ ॥

यतो मेरुः श्रीमान्निपतति युगान्ताग्निवर्लितः

समुद्राः शुष्यन्ति प्रचुरमकरप्राहनिलयाः ।

धरा गच्छन्त्यन्तं धरणिधरपादैरपि धृता

शरीरे का वार्ता करिकलभकर्णाग्रचपले ॥ ७२ ॥

गात्रं संकुचितं गतिर्विगलिता दन्ताश्च नाशं गताः

दृष्टिर्नश्यति वर्धते बधिरता वक्त्रं च लालायते ।

वाक्यं नाद्रियते च बान्धवजनो भार्या न शुश्रूषते

हा कष्टं पुरुषस्य जीर्णवयसः पुत्रोऽप्यवज्ञायते ॥ ७३ ॥

वर्णं स्त्रितं झटिति वीक्ष्य शिरोरुहाणां

स्थानं जरापरिभवस्य तदा पुमांसम् ।

आरोपितास्थिशतकं परिहृत्य यान्ति

चण्डालकूपमिव दूरतरं तरुण्यः ॥ ७४ ॥

यावत्स्वस्थमिदं शरीरमरुजं यावज्जरा दूरतो

यावच्चेन्द्रियशक्तिरप्रतिहता यावत्क्षयो नायुषः ।

आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयत्नो महा-

नसंदीप्ते भवने तु कूपखननं प्रत्युद्यमः कीदृशः ॥ ७५ ॥

तपस्यन्तः सन्तः किमधिनिवसामः सुरनदीं

गुणोदारान्दारानुत परिचरामः सविनयम् ।

पिबामः शास्त्रौघानुत विविधकाव्यामृतरसा-

ञ चिक्षः किं कुर्मः कतिपयनिमेषायुषि जने ॥ ७६ ॥

दुःखराध्याश्रमां तुरगचलचित्ताः क्षितिभुजो

वयं च स्थूलेच्छाः सुमहति फले बद्धमनसः ।

जरा देहं मृत्युर्हरति दयितं जीवितमिदं

सखे नान्यच्छ्रेयो जगति विदुषोऽन्यत्र तपसः ॥ ७७ ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

माने म्लायिनि खण्डितं च वसुनि व्यर्थे प्रयातेऽर्थिनि

क्षीणे बन्धुजने गते परिजने नष्टे शनैर्यौवने ।

युक्तं केवलमेतदेव सुधियां यज्जह्नुकन्यापयः-

पूतप्रावगिरीन्द्रकन्दरतटीकुञ्जे निवासः क्वचित् ॥ ७८ ॥

रम्याश्चन्द्रमरीचयस्तृणवती रम्या वनान्तस्थली

रम्यं साधुसमागमागतसुखं काव्येषु रम्याः कथाः ।

कोपोपाहितवाष्पबिन्दुतरलं रम्यं प्रियाया मुखं

सर्वं रम्यमनित्यतामुपगते चित्ते न किञ्चित्पुनः ॥ ७९ ॥

रम्यं हर्म्यतलं न किं वसतये श्राव्यं न गेयादिकं

किं वा प्राणसमासमागमसुखं नैवाधिकप्रीतये ।

किं तु भ्रान्तपतङ्गपक्षपवनव्यालोलदीपाङ्कुर-

च्छायाचञ्चलमाकलय्य सकलं सन्तो वनान्तं गताः ॥

शिवार्चनम् ॥

आसंसाराश्रिभुवनमिदं चिन्वतां तात तादृक्-

नैवास्माकं नयनपदवीं श्रोत्रमार्गं गतो वा ।

योऽयं घत्ते विषयकरिणगाढगूढाभिमान-

क्षीयस्यान्तःकरणकरिणः संयमानायलीलाम् ॥ ८१ ॥

यदेतत्स्वच्छन्दं विहरणमकार्पण्यमशनं

सहार्थैः संवासः श्रुतमुपशमैकव्रतफलम् ।

चरमि- मनो मन्दस्पन्दं बहिरपि चिरम्यापि विमृश-
त्यर्थः । न जाने कस्यैषा परिणतिरुदारस्य तपसः ॥ ८२ ॥

जीर्णा एव मनोरथाश्च हृदये यातं च तद्यौवनं

हन्ताङ्गेषु गुणाश्च बन्ध्यफलतां याता गुणद्वैविना ।

किं युक्तं सहसाभ्युपैति बलवान्कालः कृतान्तोऽक्षमी

हा ज्ञातं मदनान्तकार्मुत्रियुगलं मुक्त्वास्ति नान्या गतिः ॥

महेश्वरे वा जगतामधीश्वरे

जनादने वा जगदन्तरात्मनि ।

न वस्तुभेदप्रतिपत्तिरस्ति मे

तथापि भक्तिस्तरुणेन्दुशेखरे ॥ ८४ ॥

स्फुरत्स्फारज्योत्स्नाधवलिततले क्वापि पुलिने

सुखासीनाः शान्तध्वनिषु रजनीषु द्युसरितः ।

अवाभोगोद्विग्नाः शिव शिव शिवेत्युच्चवचसः

कदा यास्यामोऽन्तर्गतबहुलबाष्पाकुलदशाम् ॥ ८५ ॥

वितीर्णैः सर्वस्वे तरुणकरुणापूर्णहृदयाः

स्मरन्तः संसारे विगुणपरिणामां विधिगतिम् ।

अथ पुण्यारण्ये परिणतशरच्चन्द्रकिरणा-

स्त्रियामा नेष्यामो हरचरणचिन्तैकशरणाः ॥ ८६ ॥

कदा वाराणस्याममरतटिनीरोधसि वस-

न्वसानः कौपीनं शिरसि निदधानोऽञ्जलिपुटम् ।

अथे गौरीनाथ त्रिपुरहर शंभो त्रिनयन

प्रसीदेत्याक्रोशज्जिमिषमिव नेष्यामि दिवसान् ॥ ८७ ॥

ज्ञात्वा गाङ्गैः पयोभिः शुचिकुसुमफलैरर्चयित्वा विभो त्वां

ध्येये ध्यानं निवेदय क्षितिधरकुहरप्रावर्ष्यङ्गमूले ।

आत्मारामैः फलाक्षी गुरुवचनरतस्त्वत्प्रसादात्स्मरारे

दुःखं मोक्षये कदाहं समकरचरणे पुंसि सेवासमुत्थम् ॥

एकाकी निःस्पृहः शान्तः

पाणिपातो दिगम्बरः ।

कदा शंभो भविष्यामि

कर्मनिर्मूलनक्षमः ॥ ८९ ॥

पाणि पात्रयतां निसर्गशुचिना भैक्षेण संतुष्यतां

यत्र कापि निषीदतां बहुवृणं विश्वं मुहुः पश्यताम् । व्यङ्ग्य

स्वत्यागेऽपि तनोरखण्डपरमानन्दावबोधस्पृशा-

मध्वा कोऽपि शिवप्रसादसुलभः संपत्त्यन्ते योगिनाम् ॥

अवधूतचर्या ।

कौपीनं शतखण्डजर्जरतरं कन्था पुनस्तादृशी

नैश्चिन्त्यं निरपेक्षभैक्षमशनं निद्रा श्मशाने बने ।

स्वातन्त्र्येण निरङ्कुशं विहरणं स्वान्तं प्रशान्तं सदा

स्थैर्यं योगमहोत्सवेऽपि च यदि त्रैलोक्यराज्येन किम् ॥

ब्रह्माण्डं मण्डलीमात्रं

किं लोभाय मनस्विनः ।

शफरीस्फुरितेनाग्निः

क्षुब्धो न खलु जायते ॥ ९२ ॥

मातर्लक्ष्मि भजस्व कंचिदपरं मत्काङ्क्षिणी मा स्य भू-

भोगेषु स्पृहयालवस्तव वशे का निःस्पृहाणामसि ।

सन्धःस्यूतपलाशपत्रपुटिकापात्रे पवित्रीकृतै-

र्मिक्षावस्तुभिरेव संप्रति वयं वृत्तिं समीहामहे ॥ ९३ ॥

महाशय्या पृथ्वी विपुलमुपधानं भुजलता

^x
वितानं चाकाशं व्यजनमनुकूलोऽयमनिलः ।

शरच्चन्द्रो दीपो विरतिवनितासङ्गमुदितः

सुखी शान्तः शेते मुनिरतनुभूतिर्नृप इव ॥ ९४ ॥

x प्रसी नितानमुल्लोचः ।

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

मिक्षाक्षी जनमध्यसङ्गरहितः स्वायत्तचेष्टः सदा

हानादानविरक्तमार्गनिरतः कश्चित्तपस्वी स्थितः ।

स्थ्याकीर्णविशीर्णजीर्णवसनः संप्राप्तकन्थासनो

निर्मानो निरहङ्कृतिः शमसुखाभोगैकबद्धस्पृहः ॥ ९५ ॥

चण्डालः किमयं द्विजातिरथवा शूद्रोऽथ किं तापसः

किं वा तत्त्वविवेकपेशलमतिर्योगीश्वरः कोऽपि किम् ।

इत्युत्पन्नविकल्पजरूपमुखरैराभाष्यमाणा जनै-

र्न क्रुद्धाः पथि नैव तुष्टमनसो यान्ति स्वयं योगिनः ॥

हिंसाशून्यमयत्नलभ्यमशनं धात्रा मरुत्कम्पितं त्रिपि

व्यालानां पशवस्तृणाङ्कुरभुजस्तुष्टाः स्थलीशायिनः ।

संसारार्णवलङ्घनक्षमधियां वृत्तिः कृता सा नृणां

तानन्वेद्यतां प्रयान्ति सततं सर्वे समाप्तिं गुणाः ॥ ९७ ॥

गङ्गातीरे हिमगिरिशिलाबद्धपद्मासनस्थ

ब्रह्मध्यानाभ्यसनविधिना योगनिद्रां गतस्य ।

किं तैर्भाव्यं मम सुदिवसैर्यत्र ते निर्विशङ्काः

कण्डूयन्ते जठरहरिणाः स्वाङ्गमङ्गे मदीये ॥ ९८ ॥

पाणिः पात्रं पवित्रं भ्रमणपरिगतं भैक्षमक्षय्यमन्नं

विस्तीर्णं बह्मसांशादशकमचपलं तल्पमस्वलपमुर्वी ।

येषां निःसङ्गताङ्गीकरणपरिणतस्वान्तसंतोषिणस्ते

घन्याः संन्यस्तदेन्यव्यतिकरनिकराः कर्म निर्मूलयन्ति ॥

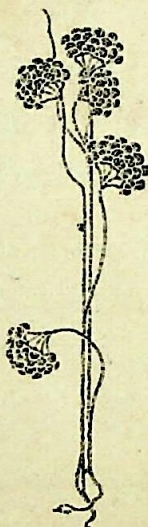
आतर्मेदिनि तात मारुत सखे तेजः सुवन्धो जल

भ्रातर्वर्धोम निबद्ध एव भवतामन्यः प्रणामाञ्जलिः ।

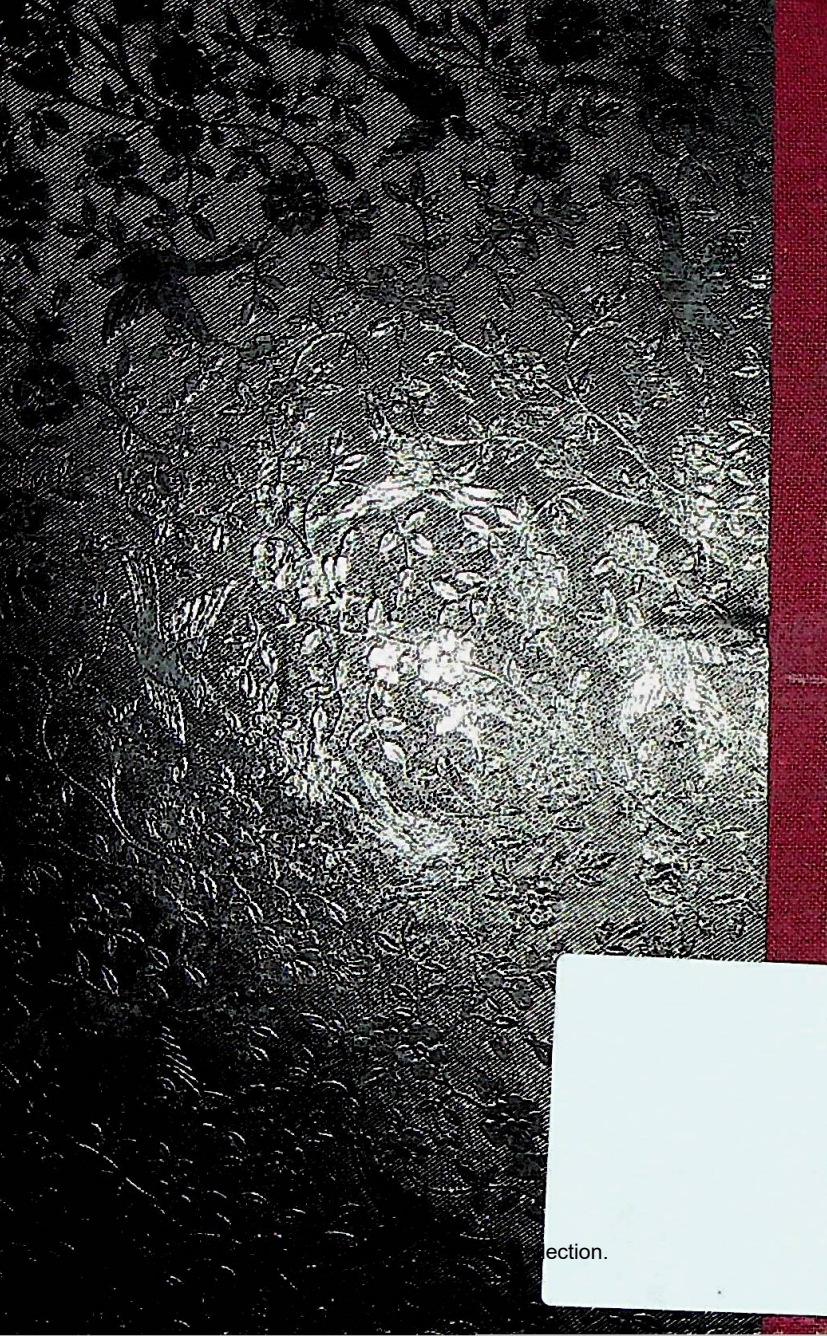
युष्मत्सङ्गवशोपजातमुकृतस्फारगफुरज्जिर्मल-

ज्ञानापास्तसमस्तमोहमहिमा लीये परब्रह्मणि ॥ १०० ॥

इति वैराग्यशतकं संपूर्णम् ॥

ection.